

Nr : 12
ADAR
1997

Weşana
Enstituya Kurdî
Ya Brukselê

AGAHDA RÎ

Çand
Suner
û
Wêje

Du
Mehî

NEWROZ

Pîroz be !

agahdarî

Weşana Enstituya Kurdî ya Brukselê

Kovara
Çand, Wêje û Huner

Berpirsiyar
Medenî FERHO

Redaksiyon
EJDER
Kerîm M. BAQUSTANÎ
ŞÊRGO
Mistefa QESRÎ
Wezîrê EŞO

Navnîşan
Rue Bonnels Straat 16
1210 BRUXELLES
BELGÎQUE

Tel: 00 32 (0) 2 230 89 30
230 34 02
Fax: 00 32 (0) 2 231 00 97

Nivîskar berpirsiyarên nivîsên xwe ne

Hoyên Abonetiye
Salê: 6 hejmar 1000 FB
50 DM

NAVEROK

- 1/Pêşgotin.....3
2/Di Hunandina Dewletî de
Rola Çand û
Biserketina Ramangîrî
-Medenî FERHO 5
3/Bipêşveçûna Gotinên
Biyani Di Zimanê Kurdî de
-Dr. Zerdeşt HACO 9
4/Pirsgirêkên Çandê
-Prof. Nikos SVORONOS 14
5/Portre -FEQÎR EHMED- 16
6/Ji Bo Pêşerojê Çandî
-Kerîm M. BAQUSTANÎ.....18
7/Rexne û Rexnegîrî
-Bedirxan EPOZDEMÎR 19
8/Mandele Kirina Kor û Kerr
-Mihemed QAWAS 20
9/Were Dengê Min
-Mehmed AKTAŞ 22
10/Mijulaya Hunermend
-Ehmed OKTAY 23
11/Qelew û Zirav (çîrok)
-ÇÊXOV A. P. 24
12/Sewiyê Gund (çîrok)
-Abbas M. ABBAS 25
13/Stranbêj Mihemed Şêxo
-ŞÊRGO 27
14/Artîstên Sant-Petersburgê
Yên Kurd
-Temûrê XELÎL 28
15/Robîn Daryo
-Îbrahîm El-ERÎS 29
16/Nameyêke Têr Mînak
-Şukran ERGÎNCÎ 30
17/Ji Bo Xwedayê
'Şahberhema Tune' Çend Pirs
-Zulkuf GUNAY 32
18/Nameyek Giring
û Dîrokî
-Îsmet Şerîf WANLI-

Helbest: **Derwêş M. FERHO**, Teymur EVDÎ,
Yurda KAYA, Bavê CEMBELÎ, **Mihemed**
ABBAS, Elî Fuad BALLÊ, **Kerîm**
BAQUSTANÎ,

KURDÎ

ALA

DENGÊ

MIN E

Dabaş**DESPÊKEK PÎROZ**

*Her destpêk nabe nûjenî, lê her nûjenî piştî demekê pêwistiya guhertinên bingehîn dibîne û mirov pêwistî avêtina hinek gavan dike. Lewra, piştî destpêka **agahdarî** ku berî salekê di rengê bultenî de derdiket û di destpêkê de 4 rûpel bûn, piştîre bû 8 rûpel, encam û hoyên qonaxa îro em gihandin kovarek hemdemî. Bi rastî amadekirina kovaran hewqasî ne hêsaniye. Nexasim di nava me Kurdan de. Berî her tiştî bazara pirtûk, rojname û kovarên Kurdî misrî, qels û di wateyek mirî de ye. Ku bazar qels, misrî û mirî be, jiyandana kovaran zor e. Hingî ev karê pîroz û giranbiha dibe bar û dikeve ser milên xwedî û berpirsiyaran. Yan jî saziyan... Herwekî ku kovar her dem bûyine dibistanên nivîskaran, holka pêşbazî û bijartinên nirxandina rexnegîrî, bêguman ji bo me Kurdan jî, derfet û hoy çibin bi hejmarek zêde weşana kovaran pêwist e. Xala duyemîn nivîs in. Li her çar hêlên cîhanê pîpînga devê dergehên kovaran ji nivîskaran xalî nabin. Nivîskarên nûpêketî jî dosya û defterên xwe ku teji destnivîsin dixine bin çengên xwe û qista navnîşanên kovaran dikin. Yanî, dergehên kovaran dibe holka têkilî û nirxandina rexnegiriyek zanistî û danûstandina hosta û şagirtiyên.*

*Ji ber vê çendê, bi biryara derxistina kovarek nû û hemdemî re, me name nivîsîn û li dora sedekî bela kir. Armanc ew bû ku bala nivîskaran bê kişandin û wan bi ser binbariya nivîsandinê, hewldana kovarê de daf bidin. Kovarên Kurdan kêr in. Yê ku derdikevin jî, hember hewqas ked û nixê giranbiha bi delalîyek dilşahî bela nabin, na gihin destên her kesî Nivîskar jî di nav de... Bi vê armancê me xwest ku têkilî di navbera kovara **agahdarî** û nivîskaran de çêbibe. Yek mirovî bi tenê bersiva me da. **Dr. Zerdeşt Haco...** Bi rastî rewşê bala me kişand û em gihane baweriyekê ku nivîskarên me di xeweke şêrîn û tengazariyek neqam de ne. Ev qonaxa înternet û telekominikasyonê û qonaxa ku gelê Kurd ketiyê, bêhtirîn ji her demê pêwistiyeke karûbarê bê westandin derdixe hemberî nivîskaran. Demjiyanên dîr û dirêj hatine windakirin*

Çand û wêjeya Kurdî bi zordariyek têr xwîn hatiye talan kirin. Ew çand û wêjeya di nava rewa erdê de ku bi sedan sal in pişkiviye, kat daye tarûmar bûye. Ax û av û kevir kûç, bi giştî cografya, dibin nalê hespên kevneperestan de dinale. Dil û kezeba mirovên li ser dergûşa şaristaniya cîhanê cîwarbûne û qet bala xwe nedane ked û warên cîranan, bi nalên û axînek bêzar dike qare-kar. Bi sedan sal in e ku ew dil û kezab bi dilojarê dilorîne. Heya bi mirovên xwedî paye jî zimanê Kurdî ku berî pirr gelan berhem pê hatine dayîn, pirtûkên olî yên pîroz pê hatine nivîsandin didine mandelayê. Dibêjin nîne... Gelo!?!...

Kes ji me nikare dilê xwe xweş bike û hember van çawtiyên dîrokî, tinaz û yariyên xwe bike, hewl nede xwedî derketina rastiyê. Rastî bi xwedî derketinê **rastî** ye. Maf û dad û rastî bi xwedî derketine dibe malê mirovan. Tu padîşahî, tu qeran û serdarî bi xweşî û dilsozî ne gihaye miraza xwe. Her zirhên xwe li xwe kirine, her şûrê xwe hejandine. Çand, ziman û wêje jî wilo. Nirx şîngsên cîhanê şev û roj kirine yek, bi sed salan e ku pirtûkxaneyên xwe bi destnivîsan xemilandine. Kovarên hinek welatan ev sedûpêncî sal in ku bê rawestandî derdikevin. Nivîskarên Kurd hê wêjeya gelê xwe ya devkî serrast ne kirine û bi giştî dernexistine meydanê. Dev ji nivîsandina pirtûkên helbest, çîrok, roman, azmuneyî, sergûzeştî, mîzahî, şanûgerî berbidin.

Pêwistî bi zorê heye. Bêguman zor tenê ne dar û doqik û çekdarî ye. Mebesta min zora pênûsê ye. Pênûşorên me, hewl bidin da gavekê ber bi çand û wêjeya cîhanê ya hemdemî biavêjin.

Bêguman her gav avêtin qelsî û kemasiyan di nava xwe de dihilgire. Di vê gava me de jî wê hinek qelsî û kêmasî hebîn. Hêvî ew e ku di hejmarên pêşerojan de ev kêmasî û qelsî nemînin. Rûpelên **agahdarî** jî bo her nivîskarê Kurd re vekiriye. Wergêr, helbest, nivîs û her curê din yê lêkolîn û wêjeyî bikêrî me tên. Nivîsandin rûmet e...

agahdarî

DERWÊS M. FERHO

KEVOKA SPÎ

Kevoka spî li jorê
bi fire xwe di bilindahiyê de
li bin konê asmanê şîn
bi birîndariya çengê xwe
li hêlînekê, nerm û bê tirs, digere

Dema tu liqasî wê kevokê bibî
birîna wê zêdetir kûr neke
berde, bila ew li rêya xwe herê
loma ew, ne li gorê, lê li jînê digere

Eger şîphe ket dilê te jî
bêhnferehiyek bide ser dilê xwe
û li sitrana wê guhdarî bike
ku tu derd û kulên wê bibihîzî
çawa ew jî sedema evîne birîndar e

Eger şîpha te hê jî ji dil ne çû
li çavên wê binêre
gotinên zêrîn tev hêvî xuya dîkin
qet nebe wan bixwîne û bawer bike

'Ez çûkek im, hebûna min azadî
xewn û weyalên min evîn û aşî
di nav agir de li hawîrdor
fira min ger e, hewar e, ya sitar
ku vê birîne jî dil û çeng bavêjim der'

Fira kevoka spî ne ji kêfa dil e
ew cih û war nahêle li paş
û dil nake çêlî bikin zare-zar
Dema cîhana di ronhiya çavên wê de
bi kîn û şermezar agir pê ket
wê da rê ku bigere li hêlîna bi rûmet

DI HUNANDINA DEWLETÎ DE ROLA ÇAND Û BISERKETINA RAMANGÎRÎ

Medeni FERHO

Bîrdozek heye ku jîndariya dîrokê bi serdestiya rêvebiriyê re heye. Lê, hember vê bîrdozê, tiştêki din tê gotin ku rawanî û herka rêvebiriya serdest, jî merc û hoyên zêde binçavkirinê, roj te ku azadiyê bitixub dike, maf û xweparêziya kesayetî, civakî pûç dike. Rê li ber serdestiya zordar ku bi navê diktatoriyê tê naskirin vedike. Li gorî her du dîtinan erkê bi **epîstemolojiya** serdest re tê girêdan. Herwiha li gorî hunandin û diyarkirina Tewratê, pêkarîbûn ne di destên mirovan de ye. Yanî viyanek (îradeyek) cuda heye. Ev jî dem e... Dema ku destpêk û dawiya wê mîna xîşkekê heye û her du hêl jî bi xelat in. Destpêk, yanî pişkivandin, stewihandin, ferehî, dirêjî û xelasek. Xîşkeke bi destpêk û bi dawî... Yek heye, dawî, yanî xelasek çiqasî bi xelat be jî, wînda ye. Tiştê ku ez têdigihjim, xelaseka xîşkê hewqasî ne wînda ye. Çiqasî bi destpêk û stewihandin û ferehbûnê ve girêdayî be jî, li gorî hinek armancan hatiye diyarkirin. Bêgoman, Tewrat pirtûkeke herî kevne û serkêşiya, dîroka mirovaniyê ku bûye du serî, ya olî dikişîne. Tewratê, xweda kiriye malê gelê Cihû. Ruerda du-sê kîşweran jî kiriye warîdatê wan. Ru erdeke pîroz e ku Xwedayê mezin ew bi sînor û tixub kiriye, xelat daye vî gelî. Herwiha Qur'anê jî, zimanê cîhana duyem êxistiyê rastmalê xwe û dojeh û behîşt ligorî berjewendiyên tuxmê ereb bikar tînin. Helbet tîkiliyên dîrokê jî çand û şaristaniyê hatine qutkirin.

Xwedayê Tewratê hember şaristaniya Misrê dîlzariya xwe di rewşek din de nîşan daye û şer kiriye. Cenabê Mihemed ferehtir lê kûdandiyê û 'cîhada mezin' hember şaristaniya Mezopotamya kiriye. Her du hêlan jî ne mîna Sesar kazox kûtane, şûr hejandine, cih û war kirine destên xwe. Parîkî Mihemed nêzîkî vê dibe, lê bîngeha Mihemed nêzîkî Tewratê ye. Lewra tîkiliyên dîrokê û gelan avrûyî ne... Di nava gelên dewletî de, çand û dewlet hember hev in û herwiha serdestiyek pêkarîbûnî (tahakum) derdikeve holê. Serdestiya pêkarîbûnî ya Tewrat û Qur'anê, hemberî dîroka rasyonelîzma marksîzmê serketiye.

Heger em li van şaxên dîrokî bi awirek hişmendî binêrin, pîrr vekirî diyar dibe ku di her du pirtûkên olî de tîkiliyên navbera mirov û xweza de hatine jî bîr kirin. Rêvebir û qendên (hişmend/aqilmend) xwedî raman û hewngîrên wan deman, ku pirtûkên

mîna Tewrat û Qur'anê afirandine di tîkiliyên navbera mirov û xweza de, her çiqasî tixub û sînorên erda bawerîya xwe fereh dîtîbin jî, tînegihiştîbûn. Şerê hember xweza, ne şerêki hêsa ye. Herwiha şer e, bilî dijwariyê, şerêki duvdîrêj e. Di wê demê de pîrr şer hebûn. Bîngeha afirandina Tewratê li ser şerê navbera 'Benî Îsraîl' û Fîrawunan de hatiye avakirin. Bîngeha Qur'anê jî 'futuh' e. Her duwan jî xwe spartine şer. Car din, rastiya dijwariya şerê hember xweza û serketina mirov ku wê bibe şikandina girêdana bi xweda ve, ne dîtine. Serketina hemberî xweza, serketina îdeolojîk, hember girêdana dilpenahî ya bi xweda ve ye. Weke tê zanîn, di demjiyana îro de îdeolojî û aborî ketine zîqa hevûdin. Ew îdeolojiya ku mêjî jî xwe re kiribû bîngeh, her çiqasî li ser dilê xwe bipûwe û serketina hember îdeolojiya olî diyar bike jî, derew e. Tewrat, Êncîl û Qur'an hêza mezin di destên xwe de digirin. Serdestiya rêvebirîya komên xelkê dikin. Marksîzmê, rasyonelîta aborî û mêjî kiribe destên xwe de jî, termînolojiya bîngehîn ava nekiriye û rastiya dîrokê ligorî daxwaz û erka xwe nexistîya stuna jiyane.

Goman tîde nîne ku dîrok ne mîna daxwaz û hêviya **Bertolt Brecht** e ku di helbesteke xwe de dibêje 'gelo aşçiyek jî tunebû li cem Sesar', yan jî, mîna **Halîl Înalçık** ku dibêje: 'Ne dîroka dewletê, dive dîroka gel bê nivîsandin'. Bê çiqasî erk, yanî serdestiya rêvebirî xwedî hêzên zîrek, jîr û zînde ye, çand jî hewqasî xwedî hêzên zîrek, jîr û zînde ye. Car din, di nava gelên dewletî de, çand û serdestiya rêvebirî de dijberî û hemberhevhatine ku pîrraniya caran bi pêkarîbûnê (tehekkumê) dawî dibîne, derdikevin. Dînamîzmên dijberî hevûdin derdikevin holê. Bê gotin, bawerîya rast ew e ku nivîsandina dîroka gel, dinava zanistîya dîrokê de, gaweke nûye, herwiha pêwîste jî. Dîroka bavûkalên me, jî hunandin û ristina weseleyên skeletên civakê dîr be jî, rastiya çand û jiyana rojane (jiyana rojane rolên mezin ne leyize jî) di nava xwe de diragire.

Naxwe!.. Li gorî hoyên li jor derdikevin hemberî me, çî di derbarê dîroka olî de, çî di derbarê dîroka rastî ya ramangîrî û hewngîrî de, pêwîstiya nivîsandina dîroka Kurdistan di encam û hoyên din de derdikeve hemberî me. Di stana Kurdistan de êdî ne tenê ked, xwîn bûye berdêla jiyaneke azad û birûmet. Tu pêwîstî jî bo keşîfkirina Emerîka

nemaye. Qonaxa îroyîn dinavbera du cihanana, bi gotinek din dinavbera du ramanana de şerekî dorferêhî ku di nava pêt û rimiyên agir de dibirijê heye. Cihana kedxwerî û li xwe xwedîderketin... Ramana kedxwerî ku her daxwaza **ezgorî** û **ezbenî** dike û ramana mafparêz û dibêje ez bendewarê hebûna xwe me, heye li holê. Kurd êdî etîmolojiya zimana xwe, xweser lêkolîn dikin bi hêviya axyaran ve nahêlin. Herwiha mîna her gelî, lêgerînên ekolojiya bîyolojîk xweser dikin. Bilî eniya leşkerî di nava tevgerê rêxistinî û sazgehî de, hember pîrsgîrêkên têr kelem û davikan berxwedaneke mezin dikin. Ev rewş di nava hunandin û ristina dîrokî de, wê navê xwe li xwe bike û her xekekê jê bi bawerî û daxwazek dorferêhî payîdar bike. Ji ber ku ev rêwîti di nava rêçik û rêbûwarên pîr asêgehî de tê kirin. Dîrok bê bûyer û çalekî çênabe. Ew dabaşkirina me ya li jor, ji bo vê baweriya derbasîya ji bûyer û pêhatîyan ber bi hîmdariya gelemperî bû.

HEMBERÎ HÊZ Û RAMANEKE ÇAWA

Di nava çanda têr 'tahakkumî' de, berxwedanên mezin, hember helandin û têkçûnê dînamîzmên bi hêz û pîr zîrek pêwîst in. Bêgoman ew dînamîkên bi hêz û zîrek gavavêtinên şoreşî pêktînin, ku mînakên wê di mercên îroyîn de lidarxistî ne. Yanî, di herka dîrokê de nûjeniyek dorferêh û têr bandor... Filehtî, Mîsilmanî, dewletên modern, kapîtalîzm û sosyalîzm... Bilî van teva ku şoreşek Kurdî hatiye lidarxistin, mîna wan tevgerên mezin, bi xurtî û mezinahiya xwe, rengê mirovî nû, çandek nû, di nava hoy û mercên nû de derxistiye meydanê. Di rengê şoreşa Frensa de, ku dijberiya 'tehekkumê' û zordestiya helandin û pûçkirinê xwe diyar dike... Xwedî derketina li çand û dîroka xwe ye, ku heya niha çand û dîroka Kurdan dibû dewlemendî û nîgariya Tirk, Erebi û Farisan... Di nava dîroka gelê Kurd de hebûnek serkêşî û hêzek xelasiya ji mirinê derxiste holê. Gavên bi hêz, hember helandina micalkeysî û derfêhatî ku navnîşana wê 'qundax û sîngo, yanî qasatore' bûn, bû rêvebiriya qonaxa îro. Êdî gotin û galgalên çîrok û çîvanokî ketin qonaxa 'reşbelekên' nîrêzêrîn. Bi sedan sal in ku Kurd di nava **gerdûna anamîzmê** de, di nava 'tiştên ne tişte' de bûn. Weke tê zanîn, 'di nava tiştên ne tişte' de girêdanek xafeloşkî û bê têkiliyên ne **hiyerarşik** hene. Herwiha gelê ji hev belabûyî û dinava anarşîzma feodalî de xeniqî... Demjiyanên berê!... Berî ku Tirk koçberî Kurdîstanê û Anatolya bibin, di encam û hoyên Kurdan yê berî destpêka şoreşê de bûn. Bi têkili û qebûlkirina misilmantiyê çavdariya di nava Kurdan, Ereban û Ruman de, hiyerarşîya anamîzmê ku parîkek di nava hunandina şamanîzmê de hebû pêkanîn. Li

darxistina hiyerarşîya 'hêzên şer' derketin meydanê. Herwiha, van 'hêzên şer' sînor û tixub nasnekirin. Ew hêzên Tirkana ku bi xêra vê pêkhatinê li rojhilata navîn bûne serkêşê sê kîşweran, hemberî şaristanî û hiyerarşîya çîn, dest nehilandin, axyarî welatên curbecur bûn û 'etrak-i bî îdrak' bûn: ev hiyerarşî di encamek wilo dorferêh, kûr û dûr ristin û lidarxistin, xalek ji per û baskên xwe ji Mewlana Celaleddînî Rumî heya bigihe şex û derwêşan, giha beg û axa û mîran standin... Mîna **Cuneyd î Begdadî** dibêje: Ji hiyerarşîya şer, mele û derwêşan tiştên paqij, delal û têr nîgarî pişkivîn. Teva ji bû mal, mewdan û tekyana dewletî ji bo Tirkana. Heya gihaye wêjeyek **Heterodok** û kesên mîna **Behlûl, Azmî, Şîrî** bûne mal ji wan re. Herwiha kesên mîna **Baba İshak** ku ji gundê **Keferzûtê** ye, girêdayî **Midyadê** û li herema Hevêriya (Torê) ye. Serhildana wî ne mîna Tirk dibêjin e. Lê, bilî **Baba İshak** bikin malê xwe, gereke bibêjin û xweş li ser rawestin ku rêvebiriya Selçûkî û Osmanîyan navbera xwe û medresan, dergeh û ocaxan qet xera ne kiriye. Medrese, ocax ji bo erka xwe bikaranîne. Her dema navbera Osmanîyan û medresan û ocaxan xera bûye ev sazgeh kirine dubend û berê wan dane hevûdin. Dar û qîfar bi hevûdin re nîşanî wan dane. Mînaka **Yawuz Selîm** ku bi darêzorê û bi devê şûr **Mekke** safî kir, di mizgefta pêxember de xutbe bi navê xwe da xwendin û zextanê xelîfetiye, hê dilopên xwîna mirovên misilman ji şûrê wî diniquîn li xwe kir: Kêlîka xutbe li ser navê wî hate xwendin hêstirên xwe, bi ser simbêlên xwe yê boqî radayî de barandin, hember gotina melê: '*Sahîb-el harameyn*', wî bi bê şermî dengê xwe kir û got: '*Ne sahîb-ul Harameyn, xadîm-el Harameyn*'... Cenabekî wiha dilpenah çiqasî zalim be, destên wî, bilî komên xelkê, di xwîna bav û birayên wî de be, xem nake, hêjaye ku bibe xelîfe û padişahê sê kîşweran...(!) Herwiha **Elî Emîrî** ku ji bajarê Amedê ye û Kurd e, ferhenga **Dîwan-î Lugat-et Turk**, ji mirinê, windabûna têkçûnê xelas kiriye. Em behsa mirovên mîna **Ziya Gokalp** û kesên di qonaxa îroyîn de ku çanda Tirkana bi şax û per kirine û di nava cihanê de bûne ala Tirkanî nakin...

Hiyerarşiyek leşkerî, olî û çandî di nava hevûdin de pêçayî, kûtayî, ristî û hunayî, têr nîgar derketiye holê. Girêdanên 'silsileyî', yanî ocax û malbatî cihê xwe dane girêdanên sosyalî derwêşî. Serhildana derwêşên **heterodoks** ku me li jor mînaka **Baba İshak** da di vê derbarê de pîr balkêş e. Mîna **Şerîf Mardîn** (1) dibêje: '**demedor, navendî**' hatiye

1- Şerîf Mardîn kurê Eb-ül ûla Mardîn e ku ji bajarê Mêrdînê ye û di damezrandina zanîngeha dadî de keda wî pîr mezin e.

pêkhatin. Yanî demedor bi navendê ve hatine girêdan û ev ristin hinbihin bi hunandinek dorferehî mîna tevnepirkê pêkhatiyê ku bûye bingeha sistema Osmanî. Sistem wilo hatiye avakirin ku di her hêlên zanistî û komaleyatî de rêwingîti ji bo navendê kar kiriye. Modela bi navê oldariya misilmantî û bi navê pêxember bû, lê pêkhatin, li gorî a **priorî** dinava avên ne diyar de jî bikêrî navendê dihatin. Li vir mînakên karûbarê **Barbarê Sor** ku bi navê **Barbaros** tê nas kirin û seydayê **Fatîh, Mola Gûranî** pirr balkêş in. Yek jê muxlaci ye, serekê muxlaciyan deryayî ye, ê din serekê 'ulema' yê misilmanan e... Her du ne beru û ne mişara darekê ne... Lê, her du jî li yek dîwanê bûne bendewarî bilindgehiya Osmanîyan.

Çiqasî dîrok qat bi qat bête nijinandin û demjiyanên dîrokê ji bo têgihiştinên tîr mînak bibin ayîne, demên cografî û demên sosyal û demên kesayetî bêne hember hevûdin wê bêhtirîn bê dîtî ku beççe û firazeyên di nava xêşim û nawîsên dîrokî de ji hev ne cuda ye û rengedarî hevûdin in. Biçûk, lê bi awirek balkêş î dijwar lê bête kolan û nêrîn, çiksayiya dîrokê wê derbikeve rûerdê. Her çiqasî Edmond Faral, bibeje, *'Kuştina dîroka mezin, tirsaya mezin ji dîrokê ye'* jî, li gorî min dîroka mezin tune ye. Qirkirên mezin hene, xwînriya neqam heye. Heger mirovanî pêlêkirina bedenên mirovan û avdana axê ji xwîne û xwarina ked û mafê mirovan, di hestê gurî û lawirên dirinde de 'dîroka mezin' bibîne, bêgotin, nîrxê şoreşa Kurdî qat be qat mezin dibe. Daxwazek jîndarî azad û xwedî derketina li maf û nasname... Dîroka herî mezin e. Serdar û serkêşên wê jî di nava dîroka mezin de kesên herî mezin tîne hejmartin. Ne Skenderê Dukuloç î edroyî, ne Sezarê tîlileweskî dikarin qarîşa serkêşên şoreşa Kurdî ya doh û îro bikêşin. Serdarên mezin î cîhanê bi giştî hember hest û xwestekên xwe yê dilbizokî (îhtîras), hember derfên ûrê xwe yê birçî û hember dilzariya xwe ku birçiyê bendiyê bû, mîna şît û aşîtên serxoş komên xelkê serûbinî hevûdin kirine. Berê hespê xwe dane vê hêlê û hêla din. Cîhanek tîr tirsakî ava kirine. Bûne teşîrêsa mirovaniyek tîr bela û asê. Herwiha dîrokzan jî hember van teşîrêsen tîr bela bûne palê avakirina zanistîya felsefeya dîrokê.

Di mercên wiha de mirovekî mîna **Bertolt Brecht**, bi wan xêzikên helbestan wê çawa bibe xwedî bandor û dikaribe hemberî hêza zorê derbikeve? Dûrî hişmendî ye...

HEWNGÎRÊN KURD DİKARIN ÇI BIKÛN Û KÛJAN RÊBÛWARAN BÎDÛN BER XWE

Du rêçik û yek şivîle derdikeve hemberî hewngîrên Kurd. Bi hêzên dînamîk ku komên xelkê ketine nava guhertinên mezin de û bendewarî, cih daye serfiraziyê... Heya îro ew ava aşgerên ku bi destên bendewaran dihate kişandin, rawestiyân,

tevnepirk û evnîka tîr bîrov girtiye ser ferên aşan... Êdî dewlet ne dibin xwedayê mezin re ye û kesên jî rê ketî ku di derbarê dewletê de gotin û galgalan dibêjin ne serxweş û sergerde ne... Rastiyek jiyane ku yekem car ji hêla **Îsmail Beşikçi** ve hate gotin û got 'Kurdistan kolonî ye' îro bersiva xwe di encamek **enîti** de, bi serdarî û serokatî û rêxistinîyek pîrhêlî de dîtîye. Daxwazên aborî her çiqasî tengasiyên aşefteyî derbêxin hemberî mirovan jî, derfetên mezin xwe di avakirina sazgehên mîna enstîtu û medya mezin mîna **MED-TV** derxistine holê. Gundiyên Kurd, êdî hew nivîşt û bazbendokên tîr xetreskî tîxin bin balgihên xwe de û li çarenûsa (qeder) bê hişmendî guhdarî dikin. Şivîle jî, bê hêvîti ye ku hêvî bi mirovan re tunebe, tovê jîyanê kor e û tu pişkiwandina pêşerojî jêdernameve. Kes tune ye ku li rê û rêbûwarên aşî nagere... Lê, di demjiyana Kurdan de bûyerên tîr gîz, yê nehênî kê mîna. Her mirovê Kurd bêhtir jî her demê, ji dest û çavên xwe bawer dike. Destên xwe, mîna kesê di nava ava neqam de û nizanibe sobahiyê, li qiram û qirşikan napelîne. Ew mîja dinava newal û geliyên çiyarêzan de, bi bayekî xurt û tîrêjên rojê yê berbangê re belawela bûne. Roman û çîrok, helbest û stran di nava reşa êvarî û tariya anîşk û qurçikên odan de nayên nivîsandin. Kurd bi hêz bûn û ji vê hêza xwe agahdar bûne.

Helbet, dîroka Kurdistanê bi demjiyanekê tenê ve nayê girêdan. Pêwistî bi kronolojiya şunewarî nîne. Çiqasî bi dorferehî lêkolîn û lêgerîn bêne çêkirin baş e. Lê, dive ku qet neyê ji bîr kirin ku *xwedayê dîrokê mirov in, herwiha dîrok jî xwedayî mirovan e*. Dîrokek bêdeng û bê nav rastiya gelê Kurd, jîndarî û tevgera civakî, sazgeh û dezgeh, afirînên serekeyî, nûjeniya guhertinî agahdariya cîhanek giştî nake. Min di helbestek xwe de navê vê rewşê kiriye: *'Bêdengî mirina jîyanê ye...'* Îro dîroka Kurdan ji nûjen de jîndar bûye. **Claude Lévî-Strauss** dibêje: *'Ji ber ku her tişt dîrok e, tiştê doh hatî gotin dîrok e, tiştê berî dekiyekê hatî gotin dîrok e.'* Vî ciwamêrî dema ev gotin gotin, merc û hoyên gelên mîna Kurdan berçav kirine. Gelê mîna Kurdan ku hê ferhenga zimanê wî nehatiye nivîsandin, gramer û alfabe ya wî bi giştî nehatiye serrastkirin, ansiklopedî û dîroka wî bi kûr û dûrî nehatiye afirandin, roman û çîrok û helbest û şanoya wî di nava ristina xewroşk (mîtolojîk) û folklorîk de nehatiye ristin, aborî û bazirganiya wî di nava hoyên neteweyatî de nehatiye sazîkirin, hebûna wî, ji hêla hemberî wî ve nehatiye naskirin... Bêgoman çî bê gotin û çî bê kirin dîrok e. Rastiya dîrokê ku diyalakta demjiyanan e jî derdikeve meydanê. Ev hinekî rastiya **Bertolt Brecht** derdixole. Lê dive em xweş bizanibûn ku di demjiyanên dîrokê de rastî nebûye bingeha serketin û serfiraziyê. Mînaka **Spartakus** di vê hêlê de pirr balkêş e. Bi xêra wê, tevgerên civakî û şunewarî, firazeya paşerojan û lêkolîna îro tî

naskirin. Ji ber ku ev demjiyan ji hevûdin nayên qutkirin. Lewra **Lucien Febvre** heya temenê xwe yê dawî jî wiha gotiye: *'Dîrok zanistiya şunewarî û zanistiya dema niha ye.'* Xweş diyar dibe ku em Kurd di her hêlî de qels û misrî ne. Ne li şunewariya xwe, yanî li mîrata xwe, ne li roja xwe xwedî derketine. Bêgoman, ji ber vê çendê em Kurd nebûne xwediyê pêşerojên xwe jî. Tewanbarî û gunehkarî car din, mîna toqê xwîzik dikeve stuwê hewngîrên Kurdan. Rewşenbîr û pênûşsorên Kurd di binbariya vê encamê de hew dikarin rabin. Pêwistiya xelasî û derketina ji nava ava neqam û rawestandina di borên avê de heye ku bêyî xeniqandin mirov dikaribe karekî bike. Rêya sereke ku bibe ayîneya firaza hewngîrên Kurd ewe ku pêwistiya hatina cem hev û lihevkerîne bibînin, giraniya xwe deynîn meydanê û awaza xwe. Rastiya dîrokê ku diyalekta demjiyanan e jî derdikeve meydanê. Ev hinekî راستiya **Bertolt Brecht** derdixê hole. Lê dive em xweş bizanibûn ku di demjiyanên dîrokê de rastî nebûye bingeha serketin û serfiraziyê. Mînaka **Spartakus** di vê hêlê de pirr balkêş e. Bi xêra wê, tevgerên civakî û şunewarî, firazeya paşerojan û lêkolîna îro tê naskirin. Ji ber ku ev demjiyan ji hevûdin nayên qutkirin. Lewra **Lucien Febvre** heya temenê xwe yê dawî jî wiha gotiye: *'Dîrok zanistiya şunewarî û zansitiya dema niha ye.'* Xweş diyar dibe ku em Kurd di her hêlî de qels û misrî ne. Ne li şunewariya xwe, yanî li mîrata xwe, ne li roja xwe xwedî derketine. Bêgoman, ji ber vê çendê em Kurd nebûne xwediyê pêşerojên xwe jî. Tewanbarî û gunehkarî car din, mîna toqê xwîzik dikeve stuwê hewngîrên Kurdan. Rewşenbîr û pênûşsorên Kurd di binbariya vê encamê de hew dikarin rabin. Pêwistiya xelasî û derketina ji nava ava neqam û rawestandina di borên avê de heye ku bêyî xeniqandin mirov bikaribe karekî bike. Rêya sereke ku bibe ayîneya firaza hewngîrên Kurd ewe ku pêwistiya hatina cem hev û lihevkerîne bibînin, giraniya xwe deynîn meydanê û awaza xwe bigihînin cihanê, herwiha bigihînin rêxistinên xwe. Da dikaribin daberînen dîrokî pêkbînin û xwe ji nava valahiye zeliqonkî ya tîr tevzînokên kesayetî xelas bikin. Xwe li dora sazgeh û dezgehên neteweyî bidin hev û dest bavêjin karên mezin, yên çandî ku di hunandina dewletî de xerc û sîwaxa herî sereke û neteweyetê ye. Em bixwazin nexwazin jîna berdeyam wê dinava perçimên gul û gulbijêrkan de xemla xwe ava bike. Lewra, di nava bexeyê bi gul û kulîlkan, bi darmêweyan xemilî ye para mirovên ku xwe ramangîr û hewngîr dihesibîne, bêhtir ji ya her kesî hebe. Ev rûmet e!..

XWE NASKIRIN Û FIRAZEYA ME

Em hinekî din bikolin û axreşka li ser rûrda atlasa Kurdî bixepêrin. Bo bêhtir xwe nas bikin û li firazeya xwe bibînin. Berî her tiştî dive ku em xwe nas bikin... Xwe naskirin, xwedî derketina li xwe ye... Ev jî dibe bingeha afirandinên hişmendî yên curbucur û nûjen... Dibe bingeha berhemên sereke...

Têkiliyên Kurdan bi Ewropa re xurt in, gihaye qonaxek ku sude têde heye. Ew çanda girtî, di nava

nava hundiruwê xwe de tevger dibû, pêgiha talanî û destdirêjiyên dijminan bû, îro têkilî cihanê bûye. Ji nava hesabdanên navendî ber bi gerdûnê gav avêtine. Mîna çanda cihanê ku her dem di nava şerên navendî yên ramangîr û hewngîr de geh perepaş, geh perepêş çûne demjiyan ne bûwartine. Lê, tu deman mîna çandê cihanê, çanda Kurdî jî, ji şunewariya xwe qut ne bû ye. Lewra karê me hêsa ye. Pêwistiya tevgerê mezin, heye. Hember qonaxa îro ku komên xelkê, cografya welat di nava guhertinên mezin de, hember pîkola dijmin xwe diparêze û xwedîtiyê li awazê xwe kirin e.

Qet, dive neyê ji bîr kirin ku sê navên Ewropa hene. Yek: Cihana pêşketî... Pêşbazîya çand û hewngîrî, yanî ramangîrî... Du: Cihana teknoloji... Serdestiya hêzên mezin... Sê: Cihana merastinê, ya mijokerî... Ev her sê nav, bi hevûdin ve girêdayî û piştgirên hev in. Ta ku hişmendiyek unîversal derdixin meydanê. Weke tê zanîn, çanda Ewropa di hêla aborî-polîtîk de, piştî de her şax û baskên jiyandê de fereh bûye, kûr bûye. Da ku giha qonaxa pêşbazîya cihanê...

Hember vê, pêwiste ku têkçûnên heya îro derketine hemberî komên xelkê Kurd bibin ayîna pêşerojan. Ev ayîne ji bo eniya leşkerî jî, ji bo eniya çandî jî bingeh e... Xwedî derketina li xwe, ku me li jor behsa wê kir li vir car din derdikeve hemberî me û dibe bingeha nivîsandina dîrokê. Doh, îro û niha bête nivîsandin, bo pêşerojên gelê Kurd ne hewqasî tarî û di nava mij û moranên de gelcoyî bin... Pêşketina gelê Kurd û şoreşa wî bi tevahî ye. Dîroka tevahî bi rûmet û xîretê xemilandî ye. Ronesansa ku navenda dîrokê li sermîrov rûnand, ji bo me jî bingeh be. Da, ew xêzika ji Adem û Hawa heya dawîya cihanê hatibû kifşkirin, mîna her gelê cihanê ji bo gelê Kurd jî ne armanc be û nebe bingeh. Herwiha stana Kurdistanê di nava civakên xwedî şaristaniyên kevnare de rengîn e. Ev rengîni jî bo avakirina çanda hemdemî bingeha pirr bi hêz e. Ji kîjan hêlê ve em li paşeroja xwe dinêrin rewş, ji hêla çandê ve, erênî (pozîtîf) e. Lewra asteng dimîne mêjiyê kesan. Heger em mêjiyê xwe di nava çewtî û astengiyên îdeolojîk de qels û pûç nekin, pêkhatinên me yên pêşerojan wê hemdemî bin. Pêve girêdayî, avahiya çanda Kurdan jî wê bi hêz û hêlên hemdemî ava bibe û xwedî rûmet be. Serê her tiştî tifaq e... Hatina ba hevûdin, serketin û pêkhatina tiştên rûmetî ye.

Nietzsche wiha dibêje: *Heger bê daxwazkirin ku mirov bibe palevaniyê kolana gorên kevin, berî her tiştî dive bê zanîn ku mirov, gel û çand afirînen herî mezin in. Mirov çiqasî bi hêz be, şunewariyê hewqasî fereh û kûr bi xwe ve girêdide. Bi vê pêwanê jî tê zanîn ku mîrata dîrokê, ji bo pêkanîna dîroka mezin sînor û tixuban nasnake.*(1)

1- *Frîdrîch Nietzsche, Felsefeya Dîrokê.*

BIPÊŞVEÇÛNA GOTINÊN BIYANÎ DÎ ZIMANÊ KURDÎ DE

Dr. Zerdest HACO

Serniçeke pêşî

Gava mirov bixwaze xwe nêzîkî vê mijarê bike, dive mirov rewşa taybetî ya zimanê kurmançî bêne ber çavan. Ev jî, ji ber ku rewşa zimanê kurmançî ne wek rewşa zimanên din e, bo mînak ne wek rewşa zimanê elmanî ye. Berî her tiştî dive ku em bibînin, ka ew newekheviya herî giring di nav bera zimanê kurmançî û rewşên zimanên din de çi ye? Ev yek jî di bîr û behweriya min de ew e ku ew hêza rêzanî, ya ku li pişt her zimanekî xwedî dewlet heye, li pişt zimanê kurmançî nîne. Eê ji rexekî ve dibînin ku ew dewleta Kurdan nîne, ya ku wê ji berjewendiya wê be, gava ew ji hemû zarav û devokên Kurdan zimanekî netweyî ku li seranserî Kurdistanê were bi kar anîn, bi pêş ve bibe. Ji rexê din ve em dibînin ku zimanê kurmançî li her çar parçên Kurdistanê yê dagirkirî tê bindestkirin. Ev bindestkirin jî yan bi qedexekirin û yan jî bi wê ye ku dagirker rê li ber zimanê kurmançî digirin û nahêlin ku ew bibe zimanekî fermî.

Ez niha karim ku bi vê yekê min mijara xwe sînorkir, ango cihê ku ez dixwazin lê bikolim, min nîşan kir. Gava em bixwazin li ser şopên bipêşveçûna gotinên biyanî di zimanê kurmançî de herin û wan bidin xuyakirin, ji ber nebûna zimanekî kurmançî yekgirtî û bilind, tu rê li ber me nînin. Bilî ku em riyên xwe di zaraveyên serekeyên kurmançî re vekin û di wan de şopên gotinên biyanî bigirin. Ji ber vê rewşê, rêzanî û civakî di her heyamekê de li her devereke Kurdistanê ne weke hev bû û gelek caran bi wan gelên nêzîkî gelê kurd ve yan bi dagirkerên Kurdistanê ve girêdayî bû. Gotinên biyanî di kurmançî de şopên corbecor hiştine. Ev dijiwariya pêşî ye, ya ku rastî mirov tê, gava ku mirov bixwaze di vî warî de bikole.

Dijwariya duduwan jî, ku mirov bixwaze di warê zimanê kurmançî de bixebite, rewşa rêzaniya Kurdistanê ye.

Her Kurdekî ku li her parçeyekî Kurdistanê diçe xwendegehê, di bin bandora rewşa bi du zimanan mezin dibe. Ev yek jî, giraniyeke wiha li ser zimanê kurmançî peyda dike, ku ew êdî dibe zimanê nav

mal û zimanê gundiyan tenê. Riya bipêşveçûn û xwevedanê, da bibe zimanê xwendegeh û dewletê li ber tê birîn û ew hew kare li bipêşveçûnên corecor were. Bi vê tê xuyakirin ku barguhêzî ne tenê di bin bandora têkiliya zimanan bi hev re de çêdibe. Lê çarçefa civakî û çandî jî, yê ku ew di wan de çêdibin, xwedî giringiyê mezin in.

1. Zimanê Kurmançî û zimanên hawîrên wî-Nîşankirina cih

a) Giraniya Zimanê Farisî

Zimanê kurmançî zimanekî hind û ewropî ye. Ew ji koma bakur-rojava ya zimanên Îranî ye. Û bi vê yekê di nav zimanên hawîr de tenê di nav wî û zimanê farisî de têkiliyên merivantiyê hene.

Di pêşya sedsala 18 an û destpêka sedsala 19 an de gava zanyarên ewropîyan di navçeya navbera her du çemên mezin, Dicle û Feratê de lêkolînên xwe dikirin, zimanê kurmançî yê ku berevajî zimanê farisî heya hingê tu lêkolîn lê ne hatibûn kirin, ber bi çavên wan ket. Heya wê demê li zimanê kurmançî sersere weke zaravek ji zaravên zimanê farisî (1) dihat temaşekirin. Belê ev behweriya han zu hate ji birkirin, gava lêkolînên ji dil û zanistî ji rexê **Albert Socin, Peter Lerch, Auguste Jaba, Hugo Makas, Ferdînan Justî** û gelege din ve hatin kirin. Ji hemiyar bêhtir **Justî û Lerch** (2) bipêşveçûna serxwebûna zimanê kurmançî didin xuyakirin. Ew di lêkolînên xwe de gelek bejeyan di zimanê kurmançî de dibînin, yê ku di zimanê din yê îranî de nînin, yan jî nemane. Belê di zimanên di yê hind û ewropî de hene. Deranîna vê rastiya han hişt, **Justî** bigihe wê behweriyê, 'ku ne dîr e, gava mirov goman bike, ku di wan bejeyan de kevinariya zimanê mêdî yê ku wekî dî ji nav çûye, maye.' (3) Ya rast ev e, îro hatiye diyarkirin ku zimanê kurmançî ji zimanê farisî cuda ye û bipêşveçûna wî serbixwe ye. **Lerch** (4) merivantiya kurmançî û farisî halo dide zanîn: 'Qurmên her du zimanan dîrî hev in, lê her du gelek baş, çiqul û çuqilkan hildigirin, yê ku du malan ava dikin û kesên her du malan xwe di nav hev de nêzîkî hev dikin û ji hev hinekî têdigihin.' **Lerch**, dixwaze bi vê yekê bide xuya kirin ku merivantiyeke nêzîktir di nav

1. Binêre li C. F. Volney di Voyage en Syrie et en Egypte de, yê ku di wê bîr û behweriyê de bû, ku hestuyên zimanê kurmançî farisî ye, lê hinek bejeyên erebî û kildanî ketine nav; weke wî jî Henry Austin Layar, yê ku di Discoveries in the ruins of Niniveh and Babylon de di wê di wê behweriyê de bû, ku zaraveyên kurmançî weke kopkirina seqetkirina zimanê farisî dibîne.

2. Ferdînan Justî, Kurdische Grammatik, St. Petersburg, 1880, r. VI; Albert Socin, Die Sprache der Kurden di Grundriß der iranischen Philologie 1, 2, de Straßburg 1898-1901, ji r. 253 destpêdike.

3. Justî, weke li jor, r. V

4. Peter J. A. Lerch, Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchelder, Neudruck 1997 der Ausgabe St. Petersburg 1857 - 1858 r. 66

hinek zarav û devokên Kurmanciya Jêrîn û farisî de heye û dûriyek di nav Kurmanciya Bakur û farisî de heye. Ev nêzikayî jî, di bin giraniya rêzanî û çandî ya ku li başûr-rojhilatê Kurdistanê li zimanê kurmancî tê kirin. Belê xuyaye ku giraniya ku zimanê farisî dide zimanê kurmancî di warê zimanê devkî de ne weke di warê zimanê wêjeyî de dijwar e. **Lerch** (1) bi taybetî li zaravên şênîyê Loristanê dikole û bala xwe berdide ser **J. Rich**, (2), **Rawlinson**, (3) û **C. A. Bode**, (4) û dibêje, hemû kesên ku heya niha li ser firsê (Farisistanê) nivîsîne, ketine nav şaşiyê gelek mezin, gava wan li ser zimanê Lorî û Bextiyariyan nivîsiye: Ew Kurdên rastî ne û bi zimanê kurmancî dipeyivin. Pirsaxwevedana zimanê farisî li rex zimanê erebî di nav huneriya kurmancî de bi sedê salan xwe di dîroka kurdî de berbîpêşve birîye. Rewşenbîr û dîrokvane kurd **Îdrîsê Bedlîsî 'Heşt Beheşt'** a xwe bi zimanê farisî nivîsiye. Herweke wî **Şerefxanê Bedlîsî** jî, di nivîsandina **Şerefname** de, ya ku çavkaniya dîroka kurdan ya sedsalên navîn e, zimanê farisî bikaraniye. Ev bandora zimanê farisî û ya zimanê erebî jî, mîna bandora zimanê fransîzî di nav civaka karbidest û malmezînan elmanan di dema **Friedrikê Mezin** de. Di vê demê de zimanê fransîzî bû zimanê rewşenbîr û girgirekan. Ev pirsaxha nayê wê yekê ku zimanek yê di yekcar dinixumêne û wî jî navê radîke, belê ew dide xuyakirin ku di bin hinek mercên taybetî de zimanê çandekê xwe bi wî awayî dide pêş ku helbestvan xwe lêdigirin û pê dinivîsin. Biser ku rewşenbîrên Kurdan mîna Ehmêdê Xanî hê jî mêj ve ew rewşa ha diditîn û rexen dikirin. Mixabin em heya roja îro dibînin ku nivîskar û helbestvanên Kurdan zimanê dagirkeran bikartînin, yan jî ew jî neçarî û di bin mercên bidestkirina zimanê kurmancî de bi zimanên din dinivîsin, da ji bona qene, heme berhemên wan werin belakirin.

b) Giraniya Zimanê Erebi

Zimanê erebî ji malbata zimanên samî ye û tu merivantiya wî bi zimanê kurmancî re nîne. Ji sedsala 7 an ve, ango ji dema hatina Ereban ve zimanê erebî piştî misilmankirina Kurdan bi zorê giraniyê mezin dide zimanê kurmancî. Zanayên misilmanên Kurd, yên ku di nav gel de tenê dizanin binivîsin û bixwînin, neçar bûbûn, berhemên xwe bi zimanê dewletê, bi zimanê erebî binivîsin. Giraniya zimanê erebî ji ber vê yekê û ji ber ola misilmantiyê, hema bêje dinav hemû zaravên kurmancî de vedaye. Tiştên ku li pêş derbarê giraniya zimanê farisî li ser zimanê kurdî yê wêjeyî hat gotin, li bûwara zimanê erebî û giraniya wî jî, li ser zimanê kurdî yê wêjeyî tê ditîn: Gelek rewşenbîr û nivîskarên Kurdan berhemên xwe bi zimanê erebî dinivîsin, ji rexekî ve ji ber ku wan di demên berê de dixwestin zimanê kurmancî bi zimanê quranê û zimanê xwedê xweşbikin, ji ber ew di wê behwariyê

de bûn, ku çiqas erebî bênin nav kurmancî, hewqasî ew zimanê xwe pîroz û bilinddikin, ji rexê din ve jî, ji ber destgiraniya rêzanî ya dagirkerên Kurdistanê. Di zimanê kurmancî yê devkî de jî gelek bêje û gotinên erebî hene, yên ku hinek ji wan hatine kurdkirin.

c) Giraniya Zimanê Tirkî

Zimanê tirkî, yê ku ji malbata zimanên altayî ye, weke zimanê erebî bi tu coreyî bi zimanê kurancî re ne xizm e. Giraniya zimanê tirkî li ser zimanê kurmancî dîroka bindestkirineke dijwar e. Ew bi wê daxwaziya rêzanî ve girêdayî ye, ya ku mebesta wêkuştina zimanê kurmancî ye, da li şuna wî zimanê tirkî cih bigire. Bi dirêjîya salan û neyartiyek zaneyî rêzaniya tirkî karîbû, zimanê kurdî qedexê û bindest bike. Wê rêzaniya tirkî bibe wijdan hiştiye ku beşekî mezin ji Kurdan zimanê zikmakî yan yekcar, ji bîr bike û yan jî, hew pê biaxive. Ji bilî vê wê navên gund û bajarên Kurdistanê guherandine (5) û ji dêla wan navên tirkî danîne, yên ku tu girêdanên wan yê dîroki bi wan cihan ve nîne. Rêzaniya tirkî paşnav (6) û pêşnavên (7) mirovên Kurd, navê rêxistin û kargehên Kurdan qedexekirine û di ber re bi hezaran gundên kurdan xerakirine. Bêgoman ew agahdariyên han ji endamên vê komcivîna re ne tiştêkî nû ye, ku ez dibêjim, belê daxwaza min ji bi biranîna vê yekê ew e ku ez dixwazim di vê mijara xwe de bidim çikandin, ku bi destxistina milyonan ji kurdan û tertûbelakirina wan hêlîna zimanê kurmancî wêran dike û motika wî dimirêne. Bi vê yekê ez dixwazim bidim xuyakirin ku têkilî di nav zimanê kurmancî û zimanê tirkî de di hawîereke civakî û çandî de tê kirin, ya ku bi rengê bindestkirina zimanê kurmancî tê xuyakirin. Gava mirov vê yekê bi rewşa mirovakî bi tenê ve girdide, tê ditîn ku ew dineçariyê de ye û dive ew zimanê zikmakî bide paş û xwe di zimanê tirkî de bi pêş ve bibe, ji ber zimanê tirkî bitenê rê li ber wî vedike, da ew bikare di civakê de kar û cihê xwe yê li gor xwe bidest xwe ve bêne. Giraniya zimanê tirkî, ya ku bi zora dewletê tê kirin, hiştiye ku zimanê kurmancî li ba gelek Kurdan bigihe hejariyê bêmînak, hjeriyê ku digihîne mirinê, nemaze li ba wan Kurdên ku revîne bajarên Tirkan.

1. Lerch, binêre li çavkaniya bihûrî, Anhnag, r. 68-69
2. J. Rich di nameyêke ku ji Silvestre de Sacy ra bû, di Journal des Savanas de, 1821, r. 315
3. Rawlinson, di Journal of the Royal Geographical, Vol. IX, r. 105
4. C. A. Bode, di Travels in Iuristan and Arabistan, London 1845, Vol I, r. 275/276
5. Heya 01.11.1996 navên 12.422 gundên Kurdan hatine guhertin. Ev dikin 28% ji giştîya gundan li Tirkiya îro. Binêre li: Menschenrechte in der Türkei 'Zur Sache, Themen parlamentarischer Beratung' Nr. 26/90
6. Piştî durustkirina komara Tirkan paşnavên Kurdan hemû kirin tirkî.
7. Ligor zagona Nr. 1585, benda 1614 nabe ew navên ku bi netew û çanda tirkî re naquncin, ji rexê dewletê ve werin bikaranîn.

Rastiya ku hunermendên kurd ji neçarî hemû berhemên xwe û bi taybetî stranên xwe bi zimanê tirkî derdixin, hişt ku gelek berhemên kurdî yê gelek bilind û binirx weke huneriya çanda tirkî bê wergirtin. Vê yekê hiştiye ku hunermendiya kurdî ya berê -gotin li ser çîrokên wêjeyî yê corecor e- ji zanyar û lêkolîneran re hew bi zelaliyeke bêgoman were dîtin, ew tenê dikarin bêjin ku heye (1), ew berhem kurdî bin, ji ber gelê kurd di heremê de yek ji wan gelên herî kevnar e û dibe ku ew gelê ku di piştê hatibin van navçeyên, ew hunerî ji nû piştî hatina xwe wergirtin. (2)

ç) Giraniya Hin Zimanên Din

Ji wan zimanên din yê ku giraniya xwe dane zimanê kurmançî, zimanê aramî bi her du devokên xwe yê sereke Aşurî û Kildanî, herwekî zimanê ermenî tên hejmartin. Têkiliya zimanê kurmançî bi van zimanan re ji hezarê salan ve ye. Ji ber bêjeran ew di kurdistanê de hebûn û niha jî hene.

Ji bilî van zimanan hemiyar divê gotin were ser zimanên ewropî jî, yê ku bi xwe jî giraniyeke ne hindik dane û didin zimanê kurmançî. Ji rexekî ve ji ber hin dewletiyên ewropîyan -heke ne demeke gelek dirêj jî be- beşin ji Kurdistanê dagirkirî bûn û ziman û çanda xwe bi xwe re tanîn, ji rexê din ve jî em dibînin ku îro hejmarek ne biçûk ji Kurdan li dewletên ewropayê dijîn. Gelek rewşenbîrên Kurdan ji ber rewşa rêzanî di Kurdistanê de bazdaye û hatiye xwe li dewletên ewropayê girtine. Di demek weke dema me ya îro de, ku teknolîgî bibez bi pêş ve diçe, pêdiviya zimanê kurmançî bi koman ji gotin û bêjeyên nû heye, ji ber hawîrê bêjerên zimanê kurmanî xwe li gor vê rewşa nû û bi yek lezîne diguhere. Îro gava radyo, televîzyon, rojname û kovarên kurdan li ewropayê behweriyên xwe diweşînin û çap dikin, ew neçar dibin û li ser hemû babetên jiyane diweşînin û dinivîsin. Bi vê yekê têkilî di nav zimanê kurmançî û zimanên ewropî de xurt dibe.

2. Bipêşveçûna gotinên biyanî di zimanê kurmançî de

Di vî beşê lêkolîna xwe de ez dixwazim bi mînak bidim xuyakirin, kîjan nîşanên barguhaziyê di rîya tîkiliya zimanên ku me li jor bi nav kirine re, di zimanê kurmançî de tene dîtin. Ji ber wê jî, ez dixwazim bidime xuyakirin, ka bipêşveçûn ber bi çî rexî ve ye. Di zanyariya zimên de mirov sê beşan ji hev cuda dike.

1: Barguhaziya ku di warê dengewaniyê de çêdibe...

2: Barguhaziya ku di warê rêzimanîyê de çêdibe.

3: Barguhaziya ku di warê bêjewaniyê de çêdibe...

2. I Barguhaziya di warê dengewaniyê de

Ev lêkolîn li ser wê yekê ye, ka bi çî awayî bêjerekî zimanê kurmançî dengê zimanekî dî, weke zimanê farisî, tirkî û erebî digire û li gor gera zimanê kurmançî dibîne û bilêvdike. Di dema ku em dibînin ku zimanê kurmançî hin

dengên erebî wergirtine, em dibînin ku dengên zimanê farisî, yan jî tirkî yekcar ne hatine nav zimanê kurmançî.

Ew dengên ku ji zimanê erebî hatine nav zaravên zimanê kurmançî ev in:

Deng	mînak		
h	heft	herî	hemû
s	se	sade	sal
d	derew	diwazde	pîrepind
t	teng	tarî	ta
z	bazdan	hezar	zirîn
‘	çe’v	re’elîn	me’în
g	bag	kagez	sag
q	qels	qul	qelş

Wergirtina dengên zimanê erebî vedigere ser wêjeya kurdî ya sedsalên navîn, gava zimanê erebî weke zimanê Xwedê dihat nasîn û helbestvanên Kurdan heya ji wan dihat dixwestin zimanê xwe bi zimanê Qur’an û Xwedê bineqîşînin û xweş bikin. Wan di vî karî de nêzikayîya xwe ji xwedê didît. Ew dengên zimanê erebî bêhtir di kurmançiya wan Kurdan de man, yê ku di piştê re jî di tîkiliyeke pir de bi erebî re man.

hikimdar
xizmet+ kar xizmetkar
zehmet + Ew dengên zimanê erebî, yê ku me li jor bi navkirin, dengê ‘q’ li der îro jî zimanê kurmançî yê nivîskî hatine derxistin. Zanyarê Kurd, Mîr Celadet Bedirxan di lêkolîna xwe de giha wê encama rast ku van dengên han di kurmançî de, ne bûne dengvan, ango phonem û bi vê gava ku derkevin û dengên kurmançî vegeerîne şuna xwe gota bêjeyê nayê guhertin. Em dibînin ku gava em dengên barguhêzên erebî ji ‘h’ û heya ‘g’ rakin û dengên kurmançî li şuna wan vegeerînin, yek bêje gota xwe naguhere. Belê dengê ‘q’, yê ku di kurmançî de cihê xwe girtiye û nûye dengvan, ango phonem hew dikare were rakirin, bê ku tevayîya gota bêjeyê were guhertin, yan jî bê ku gota wê yekcar nemêne. Bo mînak, gava em di gotina ‘qul’ de dengê ‘q’ bi dengê ‘k’ biguherin, ‘qul’ dibe ‘kul’.

2. II Barguhêziya rêzimanî

Gava barguhaziya rêzimanî tê gotin, mebest pê ew e, ka di avayîya rêzimanîyê de, nemaza di beşên kîtewanîyê, ango Morphologiyê, xweşbêjiyê, ango idiomatikê komewaniyê, ango syntaxê de, çî barguhazî çêbûye.

1. Binêr li Jemal Nebez... Kommentar zu Otto Spies Artikel ‘Kurdische Marchen im Rahmen der orientalistisch-vergleichenden Marchenkunde’ in Fabula, 15. Band, Heft 3, r. 247

2. Li ser giran, ya ku muzîk û zimanê kurmançî di warên hunerî, ziman û muzîkê de li zimanê tirkî kiriyê, rûberbîke: Basile Nikitine, Les Kurdes, Paris 1956, r. 136-137

Ji ber ku ev beşê barguhaziya rêzimanî, beşekî pir girêdayî ye û girêkên wî hemû hê ne vebûne, ew di zimanewaniya giştî (1) de bûye mijara herî giring, ya ku zanyarên zimên li ser gengeşiyê dikin. Ji ber kurtiya dema ku di komcivînê de ji min re hatiye dan, ez naxwazim bikevim ferehiyên vê mijarê, lê dîsa jî ez dixwazim wê bi çend mînakên hinekî bidim ber ronahiyê.

2. II. I. Di warê pinewaniyê de (Morphologie)

Di warê pinewaniyê de mirov dibîne ku ew nîşanên ne kurmcî, yê ku hatine wergirtin, di gera aşê kurmcî de li gor bandora kurmcî tînbikaranîn.

Mînak 1

<u>bêjeya derveyî+pinê bêjeavaker yê qurm.=bêjeya nû</u>		
hikim	+	dar
xizmet	+	kar
kêş	+	kêş
cerib	+	andin

Mînak 2

<u>Bêjeya derveyî+lêkera arîkar ya kurm. = Bêjeya nû</u>		
xilas	+	kirin
fihim/fam	+	kirin
sermiş	+	kirin
anlamış	+	kirin

Mînak 3

<u>bêjeya kurmcî + pinê bêjeavaker yê tirk. = Bêjeya</u>		
henek	+	çî
dikan	+	çî
mere	+	lik
	+	li

2. II. II Di warê komewaniyê de

Mînak 1

Rêza gotinên kurmcî di komekê de:

Gava em bîn.....

Barguhêziya tirkî di kurmcî de:

Em bîn se

2. III Barguhêziya bêjeyan

Gelek awayên barguhêziya bêjeyî hene. Bêjeyên sade, bêjeyên tev pinên xwe, bêjeyên hevduîdanî û heya bi biwêjan. **Çend mînak:**

1. Bêjeya sade: zalim
2. Bêjeyên tev pinên xwe: dewrimcî

Di vî warî de giraniya barguhêziya zimanê tirkî û zimanê erebî li ser zimanê kurmcî gelekî bi pêş

ve çûye. Gelek caran Kurdên ku ji başûr tînan bi kurmcîyê dipeyivin ku ji barguhaziya zimanê erebî li ber mirinê ye. Ew bi wî zimanî hew dikarin bi mirovên xwe re tînkiliyê bikin. Ev nîşana han bêhtir di nav rewşenbîrên wê navçeya Kurdistanê de tê dîtin. Bo mînak, kurdekî başûrê biçûk di gengeşiyê de wiha ji min re got:

'Ew nezariya hizbî, ew bil-ahra, ew îdyolojiya hizib me irgam dike, ku em van xetewatan it-tiba' bikin.'

Di nav van 17 bêjeyan de 6 tenê kurmcî ne, gava em wanên ku xwe ducar kirine bi yekê bihijmêrin.

di kurmcî de

= hikimdar
= xizmetkar
= zehmetkêş
= ceribandin

di kurmcî de

= xilaskirin
= fihikirin/famkirin
= sermişkirin
= anlamışkirin

nû di kurmcî de

= henekçî
=dikançî
=merelikî

Tiştê ku di vî warî de li ser giraniya barguhaziya zimanê erebî hat gotin, ew bixwe li ser giraniya barguhaziya zimanê tirkî jî, li ser zimanê kurmcî tê gotin. Komek û hevokên weke vê mînaka li jêr pir xwe vedane.

Mînak: 'Îçê qulaqê gendî'.

3. Bipêşveçûna barguhêziyê di zimanê kurm. de

Gava mirov li pêşveçûna barguhêziyê di zimanê kurmcî de bigere û wêjeya nivîskî ya kevin bi ya nû re rûberbike, mirov dibîne ku giraniya derveyî li ser zimanê kurmcî qels dibe. Bo mînak çend malik ji helbestên Melayê Cizîrî û yê Ehmedê Xanî, yê ku di wan de giraniya zimanê farisî û ya zimanê erebî di wê demê de tînan dîtin.

Melayê Cizîrî

Qesîda yekê:

*Heyata dil maye baqî, binoşin da bimuştaye
Ela ya eyyuha s-saqî, edir kasen we nawilha
Der axşûş çû mîared, ke ez dil canes buspared
Cerasê firyadê mîdared, ke ber bendîdê muhem-
milha*

1. Li ser vê yekê rûberbike: Uriel Weinerich, Sprachen in Kontakt, Verlag C. H. Beck München 1977, r. 49

Ehmedê Xanî / Mem û Zîn, 228 - 229

Hindî ji şêca 'etê Xayûr in

Ev xîret û ev 'lûyî him-met

Ewçend ji min-netê nefûr in

Bû mani 'ê hemlê barê min-net

Gava mirov zimanê kurmancî yê wê serdemê rûberî zimanê kurmancî yê nivîskî yê serdema me dike, mirov digihe wê encama zanistî ku zimanê kurmancî yê nivîskî berê xwe daye dûrkirina gotinên derveyî, ji nav xwe. Ji bo rûberîne ez dixwazim gotareke kurte kurmancî, ku di radyoya WDR li Elmanyayê, li bajarê Dordmundê 10. 12. 1996an hate weşandin bikim mînak.

'-Hemû mirov bi azadî û wekehev serfiraz û bi maf hatine cîhanê. Ew bi his û ûjan bîrewer in û gerek e, ku ew bi mêjiyê birayetiye li hev rast werin.' Ev gotina ha di benda yekê de, d, 'Daxuyaniya Giştî Ya Mafên Mirovan' de, ya ku 'Neteweên Yekgirtî' derxistiyê, hatiye nivîsandin. Daxuyanî di 10ê çileyê paşî sala 1948an de hate blekirin: û dibin wê bizdihandinê de hate çêkirin, ya ku têrorîzma nazîyan di cenga cîhanê ye didiwan de belakirin.'

Gava mirov li zimanê kurmancî yê nivîskî yê serdemên kevin û serdemê nû temaşe dike, xweş tê xuyakirin ku zimanê kurmancî yê nivîskî bi ser bindestkirin û zora ku li ser heye, li rayên xwe yê binyatî vedigere. Belkî ji xwe ev bindestî û ev zorbûn, yê ku dihêlin ku bêjerên kurmancî ji windabûna heyîna çanda xwe bitirsin û ji ber vê yekê 'dîlpakiya ziman' ji xwe re dikin weke mertalekî parastinê. Di bin gotina 'dîlpakiya ziman' de di zanyariya ziman ya giştî de çêl li wê yekê tê kirin, ya ku dibêje, dîlpakiya ziman ew rewşa bilind ya ji xwe piştrastbûnê ye, ew rewşa ku ziman tê de weke yekgirtineke tevayî hember zimanên din peyda dike û li ba mirovên xwe xwedî bilindayiyeke taybetî ye, ew bilindayiya ku hêjaye li ser destan were ragirtin û parastin. (1) Daxwaza ku dibêje, divê zimanê kurmancî li rayên xwe vegere, serhildanekê dide xuyakirin. Ew serhildanekê ji bo xweparastinê û li dijî zora bindestkirina ku her çar dagirkerên Kurdistanê li dijî zimanê kurmancî bikar tînin û ew xweparastin e, ji giraniya zimanê wan. Rayên vê dîlpakiyê, ne weke ku hin behwerdîkin, di neteweperestiyê çavkor de ye, belê ew di wê hestê de ye, ya ku ji xweristiyê ve di nava her mirovekî de heye. Ew hest e, ya ku her mirovekî bi zimanê dayika wî ve girêdide, bê çawa ew hê ji piçûkaniya xwe ve hîn bûye û ji ber vê yekê daxwaza wî ya xwersitî heye, ku ew zimanê dayika xwe biparêze.

Belê zimanê kurmancî weke stûneke civakî jî barê çanda civaka gelê kurd hildigire, ew zimanê hemû Kurdan e û alavê rêzanî ye, ji bo nasnameya gelê kurd were pejirandin û ji windabûnê were parastin.

1. Rûberîna nasîna gotina 'Sprachlovalität' li ha Uriel Weinrich çavkaniya jor, r. 131 bike.

DEMA LÎ OSTENNDE ROJ DÎÇE AVA

Li hêla din ya çiyê diramim

Çavên tê yên qetranî/diranên te yên mercanî

Li wan destên te diramim/ku çek dihilgirin

*Û ber bi ba dibe/pêşîra parqeyên te/puşiya bi ser
gerdena te de dilive*

Li te sar e/tu birçiyî/tu westiyayî?...

Dora natoriyê heya sibehî ya te ye?..

Goman dikim dem piştî nivê şevê ketiye

Min dixwest dizanîbim a niha tu çi dike

Dizanim ku hestên bi hêz mizgîniya pêşerojan e

Tu pêşerojan dizane hey gerila...

Sibe berî rojhilat û berî ku baran cî bide berfê

Belkî dikarim bibim mizgîniya dema kewvedanê

*Ku bibe dikaribim hilkişim piştî çiyayên renga
soreve*

Dikarim mizgîniya rojê bigihînim te

Tu bixwaze destên min bigire/piştî vê dûriya

dûvdirêj /berêvarekê

Li Ostennde kêlîka roj diçe ava/dema derya kirasê

renga zereve li xwe dike û qum şil

Weke ku ezman di nava pêtên agir de dilerize

Ji bo kom û liqan teva/li armancê bixin...

*Hey ji xwe hebin mirin heye/di nava sêkûçkê de
rûnin*

Nivê şevê di stana ezman de heyva li çardeha

Îşev wê bazan bikujin... Di nivê wê sêkûçkê de/

dema welatê rojê dişewitî

Li derdoran leşkerên ku li kozikan digeriyan

Û laş li ber siya wan pêtên sorgeverî man

Berên ku ji ezman dibarîn/axa di rengê sorîşkî de

Beza ji bo gihiştina mitik/û mirovên pîjaq kin

Dema dem bi nivî dibe/ temen di qermiçe dikûhe

Şevên zindanan berhemên şer in

Dema ji ber dijmin ber bi çiyên direvin

Di deşta şînxalî de/ketina di çolê de

Wê kêlîka ji ezman ber dibarin

Wietnam... Ku bi çengên şikestî şer dikirin...

Ev gerilayên wê ne...

Hember artêşa bi rêkûpêk ya emerika ku şer dikirin

Di nava daristanek sinsilî de ji sermayê mirin heye

Ku tu potînen xwe jêneke û berepaş nemeşe

Serbazên artêşa emerika dikarin te bibînin

Dewsxa xwe winda bike/ku lingên te bixwîn di nava

berfê de bixelin jî

Adrenalala laşê te wê zêde bibe/belkî niha tu dilerize

Tu di nava agirê şer de yî/ û şev jî tarî ye

Dema tîrêjên rojê nû nû çiya ronî kirin

Tu yê bi berbanga sibahî re şiyar bibe/tu yê

dikaribe têlsîza dijmin têxe destên xwe

Tê dikaribe hevalê xwe xelas bike...

Li çem derbas bibe/û ber bi azadiyê bibeze... Îşev

Yurda KAYA

PIRSGIRÊKÊN ÇANDÊ

(Nîkos Svoronos, di sala 1911 an de li Lefkoşa hatiye cihanê. Sala 1933 an de zanîngeha wêje ya Atîna xelas kiriye. Di şerê navbera Italya û Hellen de, sala 1939 an de çekdari kiriye û hemberî dijmin welatê xwe parastiye. Sala 1945 an çuye Fransa. Bi bursa dewleta Fransa xwendina xwe di zanîngeha Sorbonê de domandiye. Di dema xwendina xwe de ji Akademiya Atîna (1947) û piştê jî, ji hemwelatîyê hate avêtin (1955). Di sala 1961 ê de li zanîngeha Sorbonê bû profesorê dîroka Bîzansê. Sala 1974 an jî, bi payedarî bû profesorê Zanîngeha Atîna û Selanîk. Di derheqa dîroka Bîzans û Hellen de pîrr pirtûk nivîsandine....

*Me ev nivîsandin jî, ji pirtûka wî ya bi navê **Histofre de le Grèce Moderne**, ku ji hêla Panayot Abaci bi zimanê Tirkî hatiye wergerandin stand û wergerand.)*

Nîkos SVORONOS

Di navbera salên 1856 û 1875 an de pîrsgirêkên çanda Yewnanistan yê giring derketin meydanê. Nîfşên nû gihayî li ser van pîrsgirêkan rawestiyan û li çareseriyên geriyên. Pîrsgirêka bîngehîn, lêgerîneke bi dorferêhî li ser helenîzmê bû. Ev pîrsgirêk, her dem hebû, di naveroka xwe de bi şaxên din ve girêdayî bû, lê belê, ya herî giring pîrsgirêka zîman bû. Li ser vê pîrsgirêkê hewqasî hate rawestandî ku nayê gotin. Weke ku pîrsgirêkên hellenîzmê teva di vir de li hevûdin gihane hev. Di dawîya sedsala 18 an de pîrsgirêka zîman mîna pîrsgirêka bîngehîn ya neteweyî hate dîtin û li ser hate rawestandî. **Dîbîstana Iyonya** ku ekoleke wêjeyî ye, li ser naverok û anîna zîman bi zexmî rawestiya, bi berhemên xwe jî, bandorek mezîna li zanîstên Hellen teva kir. Nîfşê 1880 yî, nîrxên belawela, talankirî, wînda, teva bi lêgerînenê kûr û dûr, li ser bîngehek zanîstî rûnand. Ev, zanîstiya zîman bû. Lêgerîna û lêkolîna derbarê zanîstiya zîman de bi pratîkî, lê, li ser bîngehê neteweyî hate çareser kirin. Heya dawîya şerê cihanê yê duyem, zîmanê gel bû bîngeha çand û wêje û wîsa hate qebûl kirin. Ev pîrsgirêk heya îro jî, rewşenbîran bi balkêşî mijul dike. Ji bo zîmanê gel bê bikaranîn û xilmet kirin yê ku dest bi şer kirine û gava yekem avêtine: Yek ji wan kesên sereke **Yannis Psîharîs** (1854/1929) e. **Psîharîs** zîmanzanekî bi navûdeng, nivîskar û şervan bû. Di sala 1888 an, di pirtûka wî ya bi navê **Rêwîngitiya Min** de dîtinên xwe di derbarê zîmanê gel de, di encamek zanîstî de, vekirî û têr bawerî danî masetê. Piştî vê berhemê, di nivîsandinan teva de zîmanê gel hate bikaranîn û xilmet kirin. Lê, dive ku em vê jî nîşan bikin; berî **Psîharîs** jî, di vê derheqê de pirtûkên zanîstî hatibûn weşandin. Minakek balkêş: Profesore zîman yê Zanîngeha Atîna **Jorj Hacîdakîs** (1848/1941) e. Her çiqasî ev mirov dijminekî dijwar yê zîmanê gel be jî, di berhemên xwe de bi kûrayî û bi encameke zanîstî li ser zîmanê gel rawestiya ye... Ji ber vê çendê, bêyî dilê xwe be jî, ji bo parastin û qebûldîtina zîmanê gel karekî hêja, têr kêferat kiriye. Ev xebat û kêferat bi nîşan domandiye... Di hunandin û ristina naveroka xwe ya neteweyî de her û her bûye bîngeh. Ji bo qebûldîtina vê pîrsgirêka bîngehîn, tevgerê mezîna çêbûye. Hêzên bawerî û ramangîriya Hellen ya hemdemî, helbet di nava xwe de dijberî û himbêzî, paşverî û pêşverû bi hevûdin re

dirawergirtin. **Psîharîs**, şerê ku ji bo welat hate kirin, ji şerê derbarê zîman de dihate kirin cuda ne dikir. Nîfşê wî, bi gelemperî di sala 1897 an de, piştî dramên têr yarî, lê çîlekêşî pîrr êşîyan û qolincên dîlsarî dîtine... Vî nîfşî, ji dîla **îdea megalî** ku îdealek çewt û xapandinê bû, şer kiriye û bîr û baweriya welatparêziyê rast û paqîj parastine. Ev çalekî, şerekî azadî û xweseriyê bû ku di navbera 1912 û 1914 an de dest pê kiriye, di dema gavavêtina netewiyetê de jî, berdewam kiriye. Kesê vê demê yê herî navdar, helbestvan **Kostîs Palamas** (1859/1943) e. Berhemên xwe yê bi navûdeng di navbera salên 1886 /1920 an de dane. Dîbîstana **Iyonya** ku serkêşê wê **Solomos** e, rêberiyek mezîna hampa kiriye, li ser neteweyetê rawestiya ye. Diyar kir ku encex neteweyetek bilind dikare di dilê Hellenîyan de cihê xwe bigire û dikare rûne. Ev destpêk, himbihin û bi evîndariyê mezîna gihîşte gihîşte mirovaniyê... Pêwîstiya karûbarê hunermendan teva di vê hêlê de diyar kirine û xwestine... Helbestvan û nivîskarên li dora **Palamas** gihane hevûdin, dibîne dîbîstanek. Di nava van kesan de yê herî bi hêz û xurt **Angelos Sîkelîanos** (1884/1951) bû. Di berhemên wî de, dîroka Hellen ya hemdemî û berxwedanên mezîna cih digirin. Ji Budîzmê bigirin heya bigihe mistîsîzma xîristîyaniyê (filehiyê) baweriyên curbecur bi giştî, di nava **mîsterên** Hellenî û tarajediyên Hellenî de dane. Baweriyek gelî ku bi qedere û hişk girêdayî ye, tevger û şerê xwe di hêla civakî, sosoyal û neteweyî de, heya kêlîka dawî ya xirîqa mirinê ku ew bi xwe jî di nav de ye domandiye. Herwiha berhemên xwe di nava evîndariyê de hunayî û pêçayî, li gorî bersiva demê û pêwîstiya rojê sentez kirine û bi serkevtînek mezîna nivîsîne...

Karûbarên pratîk, ji bo qebûldîtina di derbarê zîmanê gel de, di saziyên ku sala 1905 an, bi navê **Zîmanê Neteweyî** û di sala 1910 an, bi navê **Yekîtiya Perwerdeyî û Yekîtiya Zanîngehan** hatin damezrandin de hate kirin. Van her sê rêxistinên polîtîka **Venîzelos** ya rewîsyonîst qebûl kir û di sala 1917 an de **şoreşa zîman** bi ser xistin. Lê, vê şoreşê xwe ne gihande her hêl û cihan. Zîmanê gel tenê ji hêla nivîskar û wêjevanan ve hate himbêz kirin. Dewletê, dev ji zîmanê maqulîyê yê kevnare berneda. Vî zîmanî di perwerdeyîya navendê û bilind de erka xwe domand.

Teoriyên civakî, di sala 1875 an de ji bo çînen gundî û karkeran ku di hêla ramangîrî de perwerde bikin derketin holê. Lê, ev teorî ji sistemî, yanî rêkûpêkiyê dûr û xalî bûn. Derî lept û tevgerên îdeolojîk yê rojava man. **Fabîanîzma Îngilîz, sosyalîzma Fransîz û anarşîzma Italyan**, bi rêyek zansitî nehatin lêkolîn kirin. Piştî demek kin, ramangîrên sosoyalîst bandora xwe nişan kirin. Di holka polîtîk de, di şerê ji bo demokrasî hate dayîn de, hêzên sosyalîst bûne xwedî erk û bandor. Herwiha serîhildana sala 1909 an derkete meydanê. Piştî rewizyonîstên lîberal bi serketin û bûne xwedî erk. Alîgirên ramana sosyalîst, destên xwe dane destên kesên ku şerê zimanê gel dikin û yekîti çêkirin. Pêşî, di sala 1903 an de kovara **NUMAS** ku di dîroka nivîsandinê de cihêkî wê pirr girîng heye û bû gavavêtina pêkanîna wêjeya komelayetî, derxistin. Romanên civakî (sosyal), şanoyên civakî, helbestên şoreşgerî, gotarên li ser dîrokê û lêgerîn û lêkolînên li ser civakê, di kovara **Numas** de weşandin. Di pevajo ya berdewama şerê cihanê yê yekem de, karûbar û xebata li ser marksîzmê dest pê kir. Di vî karûbar û xebata ku dihate kirin de hewldana marksîzmê li gorî rastiya Hellen bête lidarxistin û têkevê rojevê xuya dikir. Livandin û lepta karê çandî, di encama ramana rojava de pêşdiket û dihate lidarxistin. Di wêje de, carcaran di encama 'taklîdî' de, carcaran di hunandina xuru ya Hellenî de xwe diyar dikir. Ev guftûgoyên kûr di şîrove, sîrûş û rengê bergî de bi giştî xwe bi xisleteke Hellenî nişan didan. Nûnerê vê dîtîne yê herî navdar û hampa **Nîkoz Kazancakîs** (1882/1957) e. Berhemên wî pirr hêlî ne. Ramana wî hemdemî ye... Û li ser bingeha mirovaniyê hatine hunandin: Helbestvan **Kostantîn Kawafîs** (1863/1933), di helbesta Hellen de awazek nû derdixe holê. **Kawafîs**, helbestek nû ku ji her rengê neqşî yê wêjeyî hatî şîştin û wejartin afirandiye. Bi giştî tevlihevî û giraniya civaka rojava kire mijar û dabaşa berhemên xwe. Ew demjiyana piştî dawîya şerê cihanê yê yekem ku têr xirûcir û pirr tevlihev e danî ber çavan. Bal kişande ser civaka bê armanc û ji hunandinek hevgerî û polîtîkî dûrketî... Ji ber ku di vê demjiyanê de pirr ramangîrên curbicur ku tîkçûna Yewnanistan di di vê demjiyanê de ye derketin meydanê. **Çîzbûna** li ser bingeha tunebûnê, yan jî **kozmpolîtîka** ku ji bingeha neteweyî dûr... Hember van ramanan, komên **bi giştî neteweyî** yan jî komên **lept û livandina gelfî** xwe diyar kirin û kar kirin. Komên ku ketin nava ramangîriya yekem, di bin bandora **Nîetzche** de man. Bingeha van komên nivîskar li ser neteweyek dijwar û digotin: *Dive ku ji bo Hellenîzmê sucde bê kirin û her wiha gelê Hellen bilind û di ser her nîfşê mirovan re didîtin. Alîgirên vê baweriyê, bi ramanên felsefeya hemdemî xwe nûjen dikirin. Hellenîzm dixistin nava fetsînokek gevzekî mirinê de. Mercên dîrokî di pêşketina gelê*

Hellenî de, ji komên xelkê yê cihanê teva diveqetandin. Têkilî û danûstandin qut dikirin. Bi vê riya han Yewnanistan û gelê Hellenî di qata metafîzîkî de dihiştin tenê. Ji mirovaniyê dûr dixistin û di baweriyek teneyî de bi rê dixistin. Li hêla din **tevgera civakî**, rastiya hellenîzmê di encamek durust de lêkolîn dikir û dibin ronahiya zanistîya komelayetî de nişan da. Ji bo bidestxistina şaristaniyê neteweyî ya hemdemî, tezê zanistîya komelayetî ku li ser bingeha hunerê gel û avakirinê, parastin. Wilo jî hember **mistîsîzm hellenîzmê, mistîsîzma gel** derkete holê. Dawî: Ji sala 1875 an heya roja îro, hinde zanyarên Hellenî, hin pîrsgirêkên mayî çareser kirin û serkevtinên mezin bidestxistin. (*Yewnanistan, bi Yorgo Sefarîs (1900/1971) xelata Nobelê standiye*) Ramangîrên (hewngîrên) helenî di çarçeweya pêşketina civak û polîtîka welat de bala xwe dane mijarên çandî û her dem kirine dabaşa xwe. Pirr ramangîrên cuda lêkolîn kirine û pêşketin, serkevtin û pirranî piştî şerê cihanê yê duyemîn ku mercên **keşfa Ewropa** de şaristaniya neteweyî û derketina meydanê anîne ziman û danîne ber çavan.

KIRÎVÊ MIN Î HESINKER

I/

*Di dengê naqosa dêra Mar Gabriyêl de
Li wî cihê ku ava çeman hê tiştêk kevnare ne
kiriye
Di dilê bi cewhera xencerê hatî kolan de, tu
heyf!*

*Dema Horî Numan Alêlûya dîtewirand
Bi awazên şewafî Şamoşoyan tu dianîn ziman!
Ev strana zarokên Midyadê ya herî xweş bû
Bingeha wê ji efsaneyên me yî herî kevnar tên*

*Bi rojava re li cihê renga xemrî de tu heyf
Piştî nîvro li mitikê çiyayên hember
Dema sih kete ser beroj û mesîlan de
Di çirisandina dilê paceyan de
Li wê dehma latên hinekirî
Mîna şêrgelekî mîrxas tu xuya dike*

II/

*Ev dengê daholê ye kirîvo ji Bircika Kaniya
Gulê tê
Xêlî di nava xemla nîgarî de ji Mizîzêxê da rê
Di dengê keçikên ku hevalê dibejin de tu heyf!
Dengbêj Elîko car din kirasê hevîşîm li xwe
kiriye*

*Delîngên miçekçekî, pêsîra bi neqş
Desmala ebrûyî di stuwê wî de di lerize
Dilopên xwehdanê kirîvo bi gotinan re diweşin
Hem dibêje hem di leyize hem li kemançê dixê
Ji vî serê govendê heya bi ser din î govendê
dixê û tê
Di tîlên kemança wî de kirîvo tu heyf!*

Bavê CEMBELÎ

FEQÎR EHMED

Helbestvanê şunewarê hozantiyê

Bi rastî nasandina Feqîr zor e. Helbesta Kurdî ya devikî ku heya îro tenê bi dengbêjan re xwe diyar kiriye, bi pênuşa Feqîr kaxezan dixemilîne. Û tişteki ji şunewariya xwe winda ji nake. Ku mirov dikevê nava xêzikên wî û gotinan li dûv hevûdin di hejmêre, salên berê ku di kûçên oda û anîşkên berberojkan me guhdariya dengbêjên ji civatê re digot tê bîra mirov. Mirovên wilo ku feylesof û aqilmendên gelî têne jimartin kê m in... Pîrrianiya wan ji medresan derketine, lê Feqîr mirovekî jinava gel derketiye û di hunandina mêjî û bedena xwe de teva ew çanda ser piyan rawergirtiye. Deng û xemla komên xelkê Kurd e... Awaz û rengnîgarî û dilpênahiya folklorî Kurdî ye. Feqîr bes di kevnariyê de ling nadê erdê û na bêje, gotin û galgalên xwe bi doza Kurdî ya hemdemî re dimeşîne. Cudatiyek nîrxandinê ye. Ji nava gotinên wî mirovanî dirije... Lê birçî û tîyê azadiyê ye... Evîndar e!... Evîndariya wî di her hêlî de xwe digihîne kevir, kûç, av û axa Kurdistanê.. Ev nîfşê helbestê pîr dewlemend e, bi rastî dewlemendiya vî nîfşê helbestê li cem Feqîr jî diyar e ku heya îro 4 dîwanên qeraseyî, qalî amade kirine. Roj wê bê û ne bes dengbêj û hunermendên Kurd helbestên wî bikin çavkanî, lêkolînanên Kurd ku li ser çanda gel lêkolînan bikin wê destên xwe biavêjin berhemên wî û sereke nîşan bidin. Îcar Feqîr, di roja îroyîn de jî çavkaniya hozanên Kurd e ku bi sedan helbestên wî bûne stran... Ev encam rastiyeke diyar dîke ku şunewariya hozantiya Feqîr dîtinek di cihê xwe de ye. Çanda gel bi devê gel tê kirin. Tembûr û kemança Feqîr Ehmed pênuşa wî ye. Gereke xwendevan û kesên di vî wari de xwedî gotin li ser zimanê Feqîr ne mîna nivîskarekî wêjeya demê rawestin. Li gorî hunandin û ristina vî saxê kevnare binêrin. Da ku dikaribin nîrxê wî û helbestên wî nas bikin

QEHREMANÊN KURDISTAN

Navê we pîr şîrîn şêr û piling in
Hemberî xwînvexwaran baz û şahîn in
Ji ezman da têne jêr wekî brûsk in
We da ber sînga xwe hemberî dijminin

Tev zana û pispor navdar û mêr in
Şoreşgerên Kurdan pilig û şêr in
hun hêz û partiya tev karkiranin
Dilê min şah dibe hun qehreman in

Lê rabûne ser xwe xwedan şexsiyet
Dijmin dişikînin dikin bêr û şêr
Gelê Kurdistan dibê xwedan war
Li cîhanê deng da mêrên hêbet

NAMUS Û ŞEXSIYET CÎHAN ZANÊ VÊ

Ronahiya keça Kurd wekî hîvê
Gulî, bîsk sor in, rext li navê
Himîjin, dikelin hun wekî tavê
Bûne brûsk têne dijminê xwe

Dest dane xortan bûne gerîlan
Gulî dihunan bombe li milên wan
Kuştin û şehîdên partiya karkiran
Şeref û zana ne xwediyê Kurdistan

Feqîr hez dîke ji nav û dengê we
Keçê me bûn evîna dilê gelê xwe
Namûs û îexsiyet cîhan zanê we
Va qehremanê hêja û serokê me

ŞAL Û ŞAPIK

Min cawekî xwe kirî
Dida yarê dibirî
Min go şal û şapîke
Yara min berda girî

Evîna min tu ne megirî
Naxwazî caw bi birî
Go ne wergo lo lawo
Lê tu çima dişînî

Ez digirîm bi halê te
Nîkam çekim şalê te
Dixwazim tu jîn bibî
Ko bibim bermaliya te

Keçê rindê jîna min
Ronahî û tu yara min
Şal û şapîk çêbîke
Tu xwesteka dilê min

Xorto lawo jîna min
Dergistû tu jana min
Şal û şapîk çê dikim Tu
xwesteka dilê min

Min û yarê dest da hev
Tev kar dikir roj û şev
Min ji yarê maek xwest
Lêv û can dida min tev

Em li warê evîndar
Jiyan li ser me bû bar
Dijmin kete warê me
Jiyan kire tarûmar

Yarê go rabe ser xwe
Çekan hide milên xwe
Em dijminan derneyînin
Jiyan diçe ji destên me

Min go yarê jiyan xweş
Ger em nebin bextê reş
Va xwînvexwaran derînin
Bi hinir teva hêza reş

Yarê ala xwe rakir
Sor û zerî peyda kir
Gelî Feqîr xwe da dor
Dijminan re şer dikir

AZADIYA BEŞIKÇÎ Û KURDISTAN

Ala rengîn hildin em ê bidin jor
Karker û û gundî tev da werin dor
Amed payîtext be li hevdu rûnin
Welat nûjen bikin aborî li jor

Ewê Kurdistan azad bibe rokê
Tev da bibînin dema dîrokê
Serbest û azad em ê jîn bibin
Ji Sêwasê em ê biçin Dihokê

Ewê Kurdistan bi xêr û bêr be
Pir î dewlemend bi zêr û zîv be
Dicle û ferat herin Kermanshah
Meletî û Reha balafirgeh be

Ewê Kurdistan azad be rokê
Tev da bibînin dema dîrokê
Serbest û azad emê jîn bibin
Ji Sêwasê emê herin Dihokê

Xortê Kurdan herin dibistan
Welat bihişt bê çêkin Kurdistan
Cîhan zana bin em tev azad bin
Bijî Beşikçî û tevde Kurdistan

Ewê Kurdistan azad be rokê
Tev da bibînin dema dîrokê
Serbest û azad emê jîn bibînin
Ji Sêwasê herin Dihokê

Def û zirnên xwe em tev lêxînin
Bûka me Kurdan emê bixemilînin
Hinir û zana em tev herin pêş
Dede û şêxan, feqîran gînin

Ewê Kurdistan be rokê
Tev da bibînin dema dîrokê
Serbest û azad emê jîn bibînin
Ji Sêwasê emê herin Dihokê

Emê tev werin hewara Kurdistan
Azadî deynin welat gulistan
Feqîr û Cegerxwîn dibe ronahî
Silêmanî rabin werin Elbistan

Ewê Kurdistan azad be rokê
Tevda bibînin dema dîrokê
serbest û azad em ê jîn bibin
Ji Sêwasê emê herin Dihokê

QELENÊ GULÊ

Gul bihare gul gulî
Havîn li min bihurî
Bavê Gulê soz da min
Qalên li min birî

Qelen bû hezar zêr
Ga û golik dikir bêr
Bi sedan pez firof
Nekir sed û pêncî zêr

Genim û ceh tev hanî
Milk û melal tev xanî
Feqîr dida bavê wê
Qelen çima der nanî

CANA MÎN

Bi xêr hatî cana min
Li ser ser û çavên min
Te dilê min bir û çû
Bûyî ronîya çavên min

Canê, canê, cana min
Kulîlka nava dilê min
Ez bûm evîndarê te
Tu hêza min, jîna min

Were rûne tu li cem min
Ezê maçkim çavên reş
Tu dilê min, jîna min

Canê, canê, cana min
Kulîlka nava dilê min
Ez bûm evîndarê te
Tu hêza min, jîna min

Canê dilê min xweş kir
Rûçik li me tev geş kir
Can û Feqîr evîndar
Gelê me ser bilind kir

Cane, cane, cana min
Kulîlka nava dilê min
Ez bûm evîndarê te
Canê hêz î jîna min

XWESTEKA HER DU YARAN

Xorto karê xwe bike
Bi dil ji min hes bike
Ez bûm evîndarê te
Rûçik li min geş bike

Ku bibim bermaliya te
Ezê jîne tev bidim te
Bê te narim nava ciyan
Can û dil tev didim te

Te çima go nabêm na
Jîna min ji te ne cuda
Ez rûnim ser çogên te
Tu ramûse her du çavan

Kincên xweşik li xwe bikim
Gulî û keziyên xwe şeh bikim
Misk û ember tev ji min
Serê xwe bi te bilind bikim

Tu bi mêr be, bibim jin
Xwe bigerîn li bejna min
Ez û tu ji nav Beraziyan
Tu ji Pîjan, ez ji din

Mil û Beraz bigên hev
Jin û mêran bidin hev
Keç û xortan bi hev re
Tev şahî be roj û şev

Xort û keçik sor û zer
Li bejna wana gewher
Xortên ciwan simbêl reş
Keçik lêvan bidin ser

Keçê rindê jîna min
Tu hêz û evîna min
Va gotinê te pir xweş
Tu ketî nav dilê min

Dilê min te pir xweş kir
Rûçik li me tev geş kir
Tu gul û nêrgîza min
Jiyan li min dirêj kir

Welatê me pir mezin
Lê dijên tev mêr û jin
Navê te xweş Kurdistan
Bijî, bijî tu yara min

JI BO PÊŞEROJEKE ÇANDÎ

Kerîm M. BAQUSTANÎ

'Pirtûka qenc cejn e...'

Ez bi baweriyek xurt dikarim bêjim ku gava M. GORKÎ, ev dîmaneya xwe ya kurtebirrîn da der, dizanîbû ku pirtûk çiqas xwediye roleke kutedayî ye, di jiyana kesatî de. Hem jî di pêvejoya çerxa civakan de... Girêdanên civakên rojhilata navîn di hêla pirtûkan de pirr qels in. Ji xwe Kurd, ji ber gelek sedem û ajokên êdî xwiya û diyar, di nav van civakan de cihekî negatîvtir distîne... Bi giştî xwendevan weke zivarek biçûk xwendina pirtûkê ji xwe re carekê tenê bes dikin. Û bes dikin... Pirtûk li ba wan tiştekî taybete, yan pêwendiyên wan bi wê re bi awayekî xweser e... Pirtûk, li ba wan weke cixarekê, ya carekê tenê tê kişandin, yan jî weke tavek biharê ye. Lewra tu posîdeyên bi hilm û hêz di mêjî û seriyan de na hêla.

Xwendin çalakiyek pirr babete... Ji bilî ku xwediye ermaneke kûr û dûr e. Lê, -ev ya dawî- beravêti dibe dema ku ser rû dibe di xwestekên lawaz yên rojane an peryodîk de mirar dibe. Hîn pirtûk ne bûye elîmenteke serekî di jiyana civakên wisa de. Ji aliyê din ve, nayê ji bîrkirin ku Kurd di nav van civakan de komelgehek awarte ye û du gavan li paş e... Gavekê jî hawsî (cîran) û neteweyên serdestiya wê dikin. Gavekê jî, ji cîhana rojava ya ku xwendin û pirtûk êdî xist bin bandorên metodên teknoloji yên nûjen... Hinek ji nivîskarên çand û wejeyan, pirr toz û icacê bi ber lingên xwe dixin û xizanên pêwendiyê kûr û zelalin. Xwendinkirin weke her karekî dibe were fêrkirin, ezberkirin, guftûgo tede çêdibin û mirov li ser têkevin nakokiyên! Mîna weke ku tekst bûye materyaleke prêmativ ku her kes dikare, ji xwe re avahiyekê biafirîne. Ji ber vê yekê bazirganiya vî karî bû xwebînî û berpirsiyarî... Bi kurtî rastiya rejayî (nisbî) ew e ku em nikarin pêwendiyên wijdanî yên ji dil û can bi tekstên xwe re datînin. Pêwiste em ji nû ve, li hemû tiştên di nav destên xwe de veşêrin û bi hestekî ronakbîrî berçavan bikin. Heger em bizanibin wate û jêderên bingehîn yên peyvên wêje, çand û rewşenbîrî yê, ez bawer dikim ku em ê xwe ne xapînin bi pêşnekêşiya çandî.

Pirtûk ne milbariyeke bi zorê ye...

Xwendin bêhtir xwesteke kesatî ye...

Nivîsarî jî protestokeke kûtedayî ye...

'Ez protesto dikim -hey serok- ku wekhevî li ser rûwê erdê nîne... Ez im ev kurmê erdê li dij derdikevim, dibêjim: Na!...' **Kazancakîs, Zorba..**

Em di çirava kul û kederan de digevizin. Weke sêwîyan li destên dilovaniyê digerin ku di ser serê me re biçê û be, bi ma şah bibe... Em hîna xweliya şikestinên biçûk û mezin di rûwên xwe didin. Heger hemû ergumenên vî laşî di qonaxa xwepişgîrî û berxwedanên bi rûmet de ne, dil dive hêrîş bike. Ji dil dihnayî û wêjeya herî bilind û har, şax û kat dide...

'Min ji pirtûkekê re tertûbelaya wê afirand. Piştî ku hema tertûbelaya wê dawîya min nanî... Lewra min jî nivîsara dirêj kir karê xwe: Çi dibe bila bibe... Ji ber ku dawîya dawî, kes guh nade çî dibe!...' **Selîm Berekat.**

Pirtûk malzarokek azadiyê ye...

Xwendin hunerê berxwedana dijwariyê ye...

Di navbera pirtûk û xwendinê de xwîzik (şeytan) ronekbîrê yekemîn e, ku cihê rûmetê qezenc kir.

(Na) ya wî, ya kutedayî sisteman erd û ezman wergerand. Kutedayî ermanca yekemîn e ji çanda şûnewariyek talankirî re.. Pêşiyên Kurdan dewlemendiya xwe talan kirin... Nîjadperestan jî ew talan kirin. Bi hevûdin re ji me re bûne bar... Em jî -îro- weke mêşa LUDVING di hundirûwê şûşa cam de li qeraxan dikevin û dipekin... Dergehên veristinê ji ber çavan winda ne... Dive em, ji bawa serrrû xwe biverişînin. Em biber demekê de diçin ku ji zarav xwe bêrî dike. Dema dek, xapîn, bûyer û çîrokbêjiya bê diyalog û gengeşan... 'Zimanzan' û xwendevanên wêje dîrî dîtin û berçavkirina rîska ku kişiya ye hinavên zarav... Ev rîsk di gola zimanperestan de ye. Helbet ne barê politîkvanan e.. Ev ji hev diyar e... Her kes xwediye barê xwe ye. Kes bila barê xwe nexwe stuwê yên din. Sibe di festîvala azadiyê de, pîrs û bersiv wê kesan şîpiya rawestîne. Tevgera zarav, xwedî mîraseke bi rûmet û tewanbarî ye... Pîrraniya nivîskarên wêje di rîska mezin de diçin... Xwestekên kesatî di zaravê wêjeyî de rîsk e. Gava valahî yên zaravê wêjeyî bi kulmên peyvên ne bijartî û ne bêjîngirî tîn dagirtin, rîsk e. Suwarê ne zîrek li ser piştê hespê rehwan.. Rîsk e... Zaravê çand û wêje hestekî rehwan e...

Hespên rehwan jî riçmên qutekin na pejiirîne.

Wêjevanê ne zîrek weke wî suwarî xwe bi tayên xav, yan jî bi werîsên ba ve girêdide. Bayê ku hilm û bêhna biyanî ye...

Hêza wêjeyî bi pîvanek biyanî ve girêdayî ye.

Biyaniyan pêşiyên me talan kirin. Xizaniya me ji wê merzê ye... Xizanî bû sîma realîta me.. Lewra -dibêjin- ji bo zarav realîtê razî bike. Dive zaravêkî ji rehwanê xwe ter bezî nake... Dawî, rastiyeke heye di navbera herduwan de...

Anton Gramsî, yê ku dibêje ku di navbera rewşek kevin û rewşek nû de tertûbelayek mezin tê holê...

Ev rast e... Ew lawê ku gavên mezin li pêşiya bavê xwe nexwe, ne tu law e.

Nîtsche jî, gava vê yekê dibêje... Rast dibêje!...

REXNE Û REXNEGÎRÎ

Bedirxan EPOZDEMIR

Bi salane ku em dibêjin, rexen û rexne kirin, çeka herî giring e. Lê gelo bi rengê zanistî me naveroka vî çekê giring fam kiriye. Weke dezgehek rexne, di sedem û pirsgirêkên me yên wêjeyî û politîkî de rola xwe ya teybetî dileyize? .

Sedem, ku em bikaribin, ji astengan derbikêvin û sedeman zelal bikin. Pêwiste ku em li ser vê pirsra teybetî serê xwe bi êşîn.

Dibêjim ku rexne weke nan û avê ji me re pêwist e. Ango rexne kilîta pirsgirêkan e. Dijê tarîtiyê, ronahî ye. Rexne, gulokên benikan di pişkivîne û berhemên hêja derîne holê.

Bêgoman, rexne bi pêkanînek zanistî tê bi kar anîn. Her kes nikare rexne û rexnegîriyê li gorî dilê xwe û pîvanên xwe bi kar bîne. Ji ber ku di rexne de cihê hestiyarê tune ye. Rexne, dive ku li gorî rastiyan, li gorî bingehê tevayî û di çarçeweya zanistî de bê bi kar anîn. Di rexneyan de kîn û rik tune ye. Hisiyat ji rexen re biyanî ye. Dibe ku rika te ji yekî hebe, tu lê bi hêrs be, yan jî tu bîr û baweriya wî, ramanên wî parvenekî. Ev nayên wê manê ku tu rexne û çekên xwe bavêje ser milên xwe û xwe ji êrişan re amade bike. Pêwiste tu hêsa be. Li her pirsê bi berçavikên xwe yên kesayeti ne nêre, li gorî dilê xw ne nixîne. Dive tu bizanibe ku derî te jî nêrin hene. Dive ku neyê ji bîr kirin ku bîr û bawerî çiqasî dûrî hev bin jî, xalên wekhevî û şîrik hene. Lêgerîn û zêdekirina van xalên wekhevî û şîrik gerek e. Dive ku neyê ji bîr kirin ku tucaran, raman, bi darê zorê nehatine qebul kirin. Zor aciz bûne. Gotinên xirab jî, ji bê mecalbûnê tîn. Ku tu nikaribe yekî bi hêsayî û hostayî bide bawer kirin, tu dest biavêje zorê, tu çîran bike, tu tiştên dûrî hişmendî bibêje, tu nebûyînen ne ciwamêrî dike. Temaşeyî dora xwe û dûrî xwe bike, tê rastiyan bibîne.

Dek û dolap zivirandin nabe rexne. Gotinên erzan bê rûmet in. Belkî ji bo demeke kurt mirov xwe bi wan gotinên bê rûmet bi xapîne... Lê wê dem be ku mirov şermezar bibe. Heger mirov neve ku di demên pêşeroj de şermezar bibe, dive gotin û dîtî baş bêne pîvan û tuqilandin. Mirov her dem kêmasiyan li cem hevalên xwe, rastiye li ba xwe ne bîne. Kêmasî biçûkayî nîne, meznahî ye. Tu kî yî, çi yî, çi dike? Van pirsan her dem ji xwe bike. Bersivên bê layan bide. Ji bo xatirê xatiran rexne nayê kirin. Pêwiste ku mêjî serdestê rexne kirinê be. Pîrraniya caran zimanê me bela serê me ye. Em bi zimanê xwe nikarin. Ziman dirêj e û bê hestî ye. Gereke ziman di bin erka mêjî de be, ne di bin erka dil de be. Gelek caran em divin ku mijgulan kil

REWŞ

*Di kelê di kelê xwîna hinav
Weke keşê difûre lê ra zirav
Ne ken li ser lêv û ne kil li ser çav
Newq pêçayî şal li ser hinav*

*Wek şêr e meşek kûbar
Meş piling awir dijwar
Her meş dikir li paş nêrin dikir
Xatir dikir li gund û bajar
Li dûr li dûr dest di hilda xatir dikir*

XWEZÎ

*Xwezî em jî li welatê xwe bê tirs ba ne
Ne li derî welatê bê zîman û stuxwar ba ne
Bere em jî xwedî febrîke ba ne
Ne li derî welatê dest vegirtî ba ne
Bere welatê me weke vaqas kesan
bi dest me ba ne
Ne belengaz û bi tirs ji her gotin gotin ba ne
Ku xwezîya her Kurd weke ya min ba ne
Ji mêj de wî welat ji dest dijmin bi der ba ne*

Mihemmed ABBAS

bikin, lê çavan derdixin. Sedem jî ew e ku em nikarin hemberê xwe tewanbar bikin, ji çil newalî avê tînin. Rexne kirin, dadgeh danîn û biryar bi kar anîn nîne. Rexnevan, gereke li tewanbariyên xwedestî nîne. Rexnevan, gereke li tewanbariyên xwedestî (sunî) ne gere. Di rexnegiriyê de zikreşî û buxîzî (Dexusî-bexuzî) tune ye. Reşkirin ne karê rexnevan e. Ji aliyê din, rexne ne pesin û wesifdan e. Navê pesin û wesifdanê tiştêkî din e. Li gorî min, her kes nikare bibe rexnevan. Ji rexnevaniyê re pisporiya pîrr hêlî û zanyariyek dorferehî pêwist e. Rexnevan, dive ku bide diyar kirin ku reşkirin, pesin û wesifdan ne barê wî ye. Rexnevan, pêwist e li hemberî şaşî û kirinan de xwedî pêşniyaz be. Bi van pêşniyazan pirsgirêkan çareser bike, rê û rêbûwaran veke, pêşerojan ronahî bike. Tiştêk, yan jî dîtinek tenê bi serê xwe, qenc, yan jî xerab nîne. Tê de her du alî jî hene. Rexnevan, gereke başiyan bilind bike û bi nixîne, şaşîtiyan bi zanistî û ezmuneyan zelal bike, di şuna van de rastiyan bîne holê. Ku mirov ji xwe re bibêje ez rexnevan im, pêwiste ku ava bike, xera neke. Li ber tembûrê yek tarz û meqamî lê nexa, ne bêje û ne leyize. Mirov dikare li ser rexne û rexnegiriyê gelek tiştan bibêje. Lê min xwest ku vê birînê hinekî bixwerînim. Hêviya min ew e ku li ser vê babetê, em bikaribin bi hêsayî û delalî rawestî.

MANDELE KIRINA KOR Û KERR

Mihemed QAWAS

Derwês M. FERHO

EVÎNA JIYANÊ

Ez diqîrim

Bi hawar û xeml,

ez xwîna xwe

dikelînim

ji bela serê me

kevnepereştê îroyîn re

pîrs dikim

bi hêviyên mezin

axa min terk bikin

ew dayika min e

Ez diqîrim

ji bo vegera wê

şerr û girî bi kulên giran

ji sedema talana mezin

li ser dilê şewitî

dayika bîndest û xemgîn

Ez aştiyê nas nakim

bi zordariya li ser xwe

çekên li dor min diteqîn

û atomên jîné wêran dikin

li nav mikên cîranan

Ez bi evîna xwe ya paqij

dizanim ku em hemî

spî û reş, sor û boz

tev li axê divegerin

ne girîng e li ku, ne jî çawa

ne dewlemend ne jî bêwar

ne zordar ne jî dîl

zagona jîné weha ye

Gelek kes hene ku naxwazin tişteki bibihîzin û bibînin, çî rastî be, çî jî şaşî be, ez dibêjim navê wê dana mandelê ye. Mandele kirineke kor û kerr... Ev bir û baweriya wiha, bêyî xweperestiyê pê de, nabe tişteki din. Lê ku rastî û wekhevî di hinavê wan de hebe qet mafê tu ciwamêran nadin mandelê û naxin bin lîngan. Di wê mijarê de gelek tişt hene ku dive mirov li ser wan raweste û zelal bike. Da bê zanîn ku êdî komên xelkê ne di xew de ne. Dive ku bê zanîn ku em Kurd in û xwedan Kurdistaneke rengîn in. Ne êrîşdar û ne mafxwarin û qet ne weke hemberên xwe hov û navê me bi barbarî derneketiye. Dîroka gelê Kurd di tu deman de bi xwînxwarî nehatiye nivîsandin. Em ji welatê xwe ne revî ne û me welatê tu kesî ji destên wan negirtiye. Eger, mafê xelkê xwarin û talan kirina welatan rûmet bane, bi bir û baweriya mirovaniyê, kesek hemberî wan dernediket û serî hilnedidan. Herçiqasî di hinek babetan de diyar be jî, daxwaza min ewe ku di wê nivîsa xwe de li ser dewleta Tirk û mandele kirina wê rawestim, bê çawa çand û wêjeya Kurd tarûmar dike û li ser bi korî û kerrî rûniştiye diyar bikim. Dibêjim eger dewleta Tirk ne kor û kerr be wê guhên xwe bide ser hinek rastiyên û bi çavên vekirî baş lê temaşe bike û bibîne. Lê jî ber rûreşî û bê şermiya xwe riya mandelayê bernade. Ne dixwaze bibîne, ne dixwaze bibihîze û wekî hêstirên mexelbûyî xwe divemidîne. Ji wan weye ku kes bi wan nîzane û bilî wan her kes kor e, nabîne. her çiqasî li windakirin û jî holê rakirina çand û wêjeya kurdî bigerin jî, her dem pêwsitî biserlêdana wê çand û wêjeya dîr û kûr dîtine. Eger derew be, bila ew bibêjin û diyar bikin ku pêwistî bêjeyên kurdî nabin û di axaftin û nivîsa xwe de bikar nayînin û nakin malê xwe. Hingî ne ez û ne derî min kes nikare wan tewanbar bike.

Lê, ezê çend bêjeyan weke mînak bidim diyar kirin:

1- Kurd ji heft rojan re dibêjin yek hefte, hefteyek. Tirk dibêjin (yedî gün- bir hafta)... Niha ez ji wan dipirsim wateya hefte bi tirkî çî ye?

2- Ji Çarşemê û Pêncşemê re çî dibêjin? Wateya Çarşemê û Pêncşemê bi tirkî çî ye? Ew bi xwe dibêjin ev nav bi tirkî ne û dikin malê xwe. Mirov hewqasî kor î kerr nabe... Dive ku mirov jî çand û wêjeya derî xwe re parîkî rêzdar be... herwiha, mirov mîna van bi sedan mînakan rêzbike. Helbet dive ku hemberên mirov jî kor û kerr be, bihêzî û mandele kirinek derfehatî neke. Tu sûda mînakên pîrr tune ye, jî ber ku tirk pêça xwe nadin rastiyê, her û her gotin û galgalên kurdî jî xwe re mîna mal dibîne û zimanê kurdî dide mandelayê. Ne bes dana mandelê, nahêlin gelê Kurd bi zimanê xwe yê zikmakî biaxive û çî di jî destên wan tê jî di derbarê qedexekirina axaftin û nivîsandina zimanê kurdî de dikin. Hovîtiyek wiha li tu welatan nehatiye dîtine. Ew mirovê ku gemara rûwê xwe di neynikê de nebîne û beje mirovê pergî xwe rûwê te bi gemar e... Çiqasî dîrî rastî û

Kerîm BAQUSTANÎ**WÊNEYEK**

*Bîst esumanên qumîtî
ji xwe kir / û...*

çû

*weke ewrekî mişt kêf û şîn
di muzîka gavên xwe de
xilmaş bû*

*wî jî sih û pênc girî ji avekê girt
giriye xwe hilgirt milên xwe / û
li kesî ne zîvirî*

*girî rijiya erdê bû gilî
gilî jî rojekê*

bû gulî

*av li ser kabokan bû tav
tava reben jî rojekê
xilmaş bû*

*ew jî weke kaniyek mişt dilan
û lîliyên din*

*li ser qeraxên wan bîst bexçan
xilmaş bûn / û*

bi hilm û hêz bariya

yek li ser dilê min

yek li ser kulên min

yek jî li ser xewa minî çavşîn

ew xewa delal

ji dergûşa xwe, pengizî / bû

kew

ew jî

di hêlîna ba de

xilmaş bû / û

bû qurşînek din

sozdariye be, ya tirkan jî hewqasî dûr e...

Ew û hevalbendên din î dibin cilê de ku tixûb û sînoren wan li ser hevûdin suwar bûne bi vê bawerî û rêbûwariyê xwe dixapînin. herwiha dibêjin Kurd gelekî bê ziman e... Ku em li zimanê wan binêrin ku bi sedan sal e li ser dirawestî, bi sazî û dezgehên neteweyî dixwazin dewlemend bikin û bi vê dewlemendiyê bersiva pêwistî û demê bikin, hemberî zimanê kurdî û dewlemendî, nîgarî û pirr hêliya wê qels û misrî dimînin. Di vê xalê de, car din ezê vegerime ser her du pirsên xwe yê berî niha me çêlî wan kir û mînak dan. Pîrsa yekemîn... Zimanê kurdî zimanekî xwezayî ye û di nava hunandina xwe de bi mercên wilo xwe ava kiriye. Pirraniya bêjeyan li gorî wateya bûyerê derketine holê. Em dikarin bibêjin ku her roj li ser taybetiya bingeha xwe rawestiyaye. Em binêrin: **Kurd çima dibêjin Şemî, Yekşem-î, Duşem-î, Sêşem-î, Çarşem-î, Pêncşem-î, În...** Bala xwe bidine ku hemî roj bi navekî pîrozî ve girêdayî ne û teva 'î' û **în-î** ve girêdayî ne.

hemû bi wî navê pîroz ku têhnika xwe daye cihanê tene gotin. Ev jî pîvana girêdan û hunandina zimanê kurdî ye. Ne tenê zimanê kurdî wiha hatiye hunandin û girêdan. Zimanê Elmanan jî di vî rengî de xwe ava kiriye û wateya rojan bûye stuna wî. Kurd xwedî zimanekî wiha dewlemend û bingeh in, lê tirk ji bo windakirin û talankirinê tinazî û qerfên xwe dikin, herwiha dibêjin ferhenga zimanê kurdî tuneye. Ev şermî jî ya me ye ku li xwedî derketina vî zimanî bi berhem û lêkolîn nakin. Pêwiste ku ferhenga kurdî bi rengê akademîk çêbibe. Bêguman zimanê kurdî dibin axê de wînda û jenga bi qirêj de ye. Lewra rîya geşî û zelaliyê nabîne. Dive ku ji bin axê derbikeve û ji jenga bi qirêj û wînda bê xelas kirin. Dermanê zimanan di her hêlî de pirtûk, ansiklopêdî, ferheng in. Ji vê hevokê dîsa, weke mînakên ku me li jor diyar kiribûn, tê gotin ku dewlemendiya zimanan, li ser bingeha pirr devok û zaravan tê avakirin. Di vê hêlê de zimanê kurdî bê hember e û xwedî xisleteke ku derfet bê dîtin wê nîgariyek pirr bi neqîş û xeml derbikeve holê. Dijmin vê xweş dizane, lewra heya ji wan tê qedexekirin û çerxa mandelê didin karkirinê. Bila baş dizanibin ku Kurd ji -Tanriyê- wan re dibêjin Xweda. Çima dibêjin Xweda?

Bila bersiva wê bidin, ji ber ku em kurd bersiva vê gotinê pirr baş û xweş dizanin. Lê xweş dizanim ku ew nizanin çima dibêjin -Tanri-... Weke her tiştê wan ku paşkê xwedest hatiye çêkirin, bila korî û kerîtiya wan bimîne di cihê xwe de. Lê me Kurdan ew kor û kerîtiya berê ji ser xwe avêtiye. Berî her tiştî êdî em, li xwe, li zimanê xwe, li dîrok û stana xwe xwedî derdikevin. Qet, tiştêkî mişeya bernadin û li mal û mafê xwe digerin. Dana mandelayê tu fêdê nade kesî.

Gotina dawî jî ewe ku ji xwendavên xwe re bêjim û tika (rica) bikim da li ser vê rastiya bingehîn rawestî û qet keysê nedin dijmin. Derfetên karûbar derketiye holê, rêbûwar jî pirr fereh in, ger û beza di van rûbawaran de tu astengiyan dernayêxe hemberî tu mîrxasan. Bes, dive ku bi çavdêrî û baweriyek neteweyî li ser çand û wêjeya kurdî bê rawestandî. Ne bes kes û kûs... Sazî û dezgehên neteweyî ku karûbarê wan akedemîke, dive ku balê bi xurtî bidin ser vê sedemê.

WERE DENGÊ MIN *

Mehmet AKTAŞ

Şev giran dibe...

Kaseta di alavê muzîkê de çend caran zivirî? Şeroyê Biro çend caran, 'Delo gundo, xerabo gundo...' got, hew tê bîra min.

Li derve şeveke tofanî ya zivistanê di lîline. Ferîtehên xewê, qet nayên ber paceya min. Ji evindariya Biro, gotinên birîndar î xwîn gevzekî bi hevûdin re. 'Ez ketime ber bextê te' Gotinên ji dil re têne gotin tevî şevê û muzîkê dibin. Dibine awaza şevê... Dibe muzîkêk têr kul û kederî. Demên ku em tê de dijîn, têne guhertin...

'Lawo ez ketime ber bextê te.' Ev gotin, di zimanê me de giraniya hezar salan di hilgirin. dayikê, bêzariya xwe, êşa dilê birîndar, êşa parçê ji kezeba wê hati jêkirin li van gotinan bar kiriye. Gotin di nava êş û kederê de hunana û bi zimanê axa xwe diaxive. Û dibêje: 'Heger hun mirov bin, ez dexlî mirovan dibim.' Bi gotina wê, hêvî dike ku em keça wê ji destên zaliman xelas bikin. Bang dike: 'Xwe li dengê min bigire', Di bêje: 'Li dengê min.' Me telefon da parlamenterên Kurd jî. Me da abukat, Saziya Mafê Mirovan, me nûçe gihande rojnameyan jî. Mixabin, me keça dayikê ya nexweş î edroyî (sarayî) ji destên polisê siyasî yê Stembolê xelas nekîr. Bûyerên wilo êdî ji bo rojnameyên hember jî ketibûn nîrxê yek stunî. Her kes, şerê berdeyam êdî, kesên terefîrên me jî, fêrî perçiqandin, îşkencê, operasyonên nivê şevê, mirinê û windayem gomkirî bûne. Bêxem bûne. Em teva bêxem bûne. Lê, ez nikarim vê bikim serê dayikê de. Nikarim. Nikarim pê bidim fam kirin. Nikarim bêjim bê, 'Ew mirovaniya ku tu dexlî dibe, fêrî wê bûyera ku nivê şevê, ji nişkê de bèn û keça te ya nexweş bibin bûye.'

Ez ê hê çiqasî dibin van gotinên 'Ez ketime ber bextê te' de bi perçiqim. Ez ê hê çiqasî vê diljariya dayikê parvekim. Dayik, di tîrsa mezin ya vî bajarê mîna bîra bê binî û reştarî de ye ku keçika wê ya nexweş bi

hêviya ku Dilşada wê ji destên kesên ku hember mirovaniyê eniya şer vekirine û îşkencexane vekirine xelas bibe û bê de ye. Daxwaz dike ku her kes li dengê wê be û lê bi cive. Ji serma derve, ji berfê, ji dengê têlsizan, ji wan canliberên ku xeftanê mirovan li xwe kirine şikê dike. Daxwaz dike ku her kes bibe şîrikê êşa dilê wê.

Dayika ku ev sê meh in ez cîrantiya wê dikim û hezar sal in ku em êş û kul û derdan parvedikin, hêviyan ji me dike. Di bêje: 'Werin dengê min, werin dengê min.'

Daxwaz dike ku her kes be û hesab ji wan kesên gotin ku: 'Ew navnîşana birayê xwe yê terorfîst dizane. û hatin keça nexweş di nava cihan de razayî birin.' bi pirse. Dayika reben navê wan, zimanê wan, navnîşanên wan kesên ku Dilşad birin nîzane. Bi awazek ku demê, jiyane û ava li herik dirawestîne bang dike û dibêje: 'Keça min nexweş e, hatin birin.' Wan kesên ku di ber dilê wê re diçin û tîn, dilê wê xweş dikin û dibêjin: 'Şer e, dijmin in.' mîna wan kesên ku keça wê birine tewanbar dike. Parçeyê ku ji bedena wê, ji kezeba wê hatiye jêkirin û birin dixwaze. 'Dilşad' ji devê wê der tê... Bes Dilşad.'

Mafê cîrantiyê, mafê mirovaniyê, mafê dayikîyê datîne hole. Qet na xwaze, heya keça wê ya nexweş di destên îşkenceciyan de ye, qet dil nade ku kes di wan navber û sikananre bi dilekî şah û coş biçê, bi axive, bi kene, bi gere, bi şev here ba evîndarên xwe, nan bixwe, avê vexwe û bi dilekî rehet rakevin. Qet dil nade... Hember xemnexwaran, hember bê derdan, hember temaşevanên civiyayî bi hêrs e... Di demsalek ku qet fêrî ne bûyî, di jiyana xwe teva de ne dîtî de, bangî me, bangî her esî dike.

'Keça min paş de vegerînin.. Keça min nexweş e: Keça min bê guneh e. Polîsê Tirk, xwîn xwar...'

Tewanbariya Dilşad, birayê wê ye milîtan e, belkî jî Kurdiya wê ye. Hatibûn ku Bîrahîm bibin, ne li mal bû. Ew birin... Çavên wê yen kûr

bûyî, pora zer î xelekî û tenekî zer... Misrî, ziravik bû...

Nivê şevê, dema ku tîmên antî-terror hêrîş kirin hundirû ew di nava cihên xwe de bû. Dayika wê li ber serê wê bi tîzbihên 99 libî zikir dikirin. (Piştî ku Dilşad birin binçav kirin, dayikê dev ji hêvî û duayan berda. Bes nîfir kirin û xezeb ji zaliman re xwest. Alîkariya xwedê û mirovan hêvî kir.) Piştî Kekê wê li mal ne dîtî her tişt serûbinî hev kirin û hundirû xeremal kirin. Di navbera dayik û keçikê heyrek mezin derbas kirin û nîzanîbûn kê ji wan bibin. Piştî daxwaza xwe, li ser keçika ku dibîstana destpêkê xelas kiribû rawestandin û girtin birin. Belkî jî, ku dayik biribane... Dayik hewqasî berxwe ne diket û serhildan têr qîr û hawar ne dikir, dilê xwe ne dixist mizgeftêk êş û nalênî. Ew dilê ku çiyarêzên welatê wê teva tê de bi cî dibû û bi kul û kederên hezar salan wî li hemberî wan berxwedanê bike. Heya ji wê mezbeha mirovan derketibane wî hemberî dijimînê mirovaniyê ling li erdê dabane. Wî xwe kerr û lal û kor bike... Qet dengê wan ne dikir, ne didîtin, hebûna wan jî qebûl ne dikir.

Hember îşkenceyên ku li ser bedana wê hatibane azmun kirin teva, hiss û kerrên jê ne dihat. Êş û qolincên derbehişkan tu bandor lê ne dikirin. Dayik bi rojan raneza.. Ne xwar, venexwar... Bendeyî vegera keça xwe ma... Pêşî ji mirovan, piştî ji xwedê hêviyên xwe birin... Hew xwe dexlî mirovan kir. Di paceya şevbûwêrka xwe ya yek odayî de rûnişt û nêrî... Ma û hey ma!... Bi rojan piştî, dema keça wê vegerandin, li ber windakirina bawerî ne anîna bi nîfşê mirovan bû. Dema min got. 'Sibe wê Dilşad derbixin dadgehê, bê şik jî wê bê berdan...' bes destên min girtin û guvaştin. Weke ku xwest rastiye di reşka çavên min de bibîne li nava her du çavên min nêrî. Min, nûçe car din bi ser xwe erê kir.

* Ji -irtûka bi navê SESÎME GEL hatiye wergerandin

MIJULAHİYA HUNERMEND

Ahmet OKTAY

Dirokzanê huner yê bi navûdeng **Herbert Read**, dema gotina wênekêşê modern **Klee** ku dibêje: *'Em li gel(ekt) digerin'* şîrove dike wiha dibêje: *'Serlêdana hunermend ya dawî û hêja/çavkaniya civakî ye, hunera hemdemî di vê kêmasiyê de tengjiye. Îro, bi wan re û ji bo wan, bi pêhesînek civakî kirina karekî tune ye. Trajediya hunermendê hemdemî ev e.'*

Pirraniya nivîskar û hunermendên nûjenparêz dem deman dibêjin pêwistî bi civakê tune ye, kêfxweşî û dilberî û himbêziya komên xelkê jî, ji kelem û hejên pêşbirkî wêdetir tu sûdê nade. Gelo, em çewtiyekê di vê dîtîne de bibînin, yan na? Goman dikim na... Ji ber ku çawa dîtînen zanistî yên nûjen ku ji girêdanên kevnar û tolê veqetiyayî ne, wilo jî dîtîn û baweriyên hunerî di destpêkê de ji xwendevanan, guhdaran û temaşevanan re tuj û pêkonokî tên. Mirov naxwaze ku 'rehetiya' wî xera bibe. Dev ji hînbûn û hinek fêribûnên xwe bernade. Nûjenî, êrişa civakî ya 'manewî' ye. Kesên ku destpêka derketina **tevgera garîb** dizanin; wê bê bîra wan ku helbesta **Orhan Welî Suleyman Efendî** çiqasî dijberî rexneyên pêkonok e. Û helbesta *Yara Min î Bi Wesika* jî...

Ku gruba garîb, ji dijberiya komên xelkê mûr şikandî bûbane û paş de gav avêtîbane, pêşiya **helbesta nû** wilo zu venedibû. Lê, hunermend têkoşînan e... Helbet ev têkoşîn, nayê wê watê ku nêrin û nîrxê xwendevan qet û qet darî çavan nake. Mirov çiqasî li xwe ewle be û li gorî bîrûbawerîya xwe bimeşe û tu keys nede demedoran jî, dilê wî dixwaze ku hinek mirov berhemên wî bi giranbihayî binirxînin. Tu nivîskar, tu wênekêş, tu bestekar tenê ji bo xwe berhemana afîrîne. Huner, danûstandina rêza herî bilind ya maquliyê ye: Hunermend, xwedayê gotinên ramangîrî û rêzanî ye. Ji ber vê çendê, weke ku **Klee** jî diyar dike; ku nivîskar û hunermend *li gel(ekt) digere*.

Em bixwazin ne xwazin di navbera nivîskar û komên xelkê de herdem 'qonaxek' heye. Em dikarin bibêjin newekheviyek heye: Ji ber ku hunermend rekiş û çarçevan diqerêse, pêhatiyên rojane dadgeh dike, nîrxên heyî datîne holk û li ser guftûgoyan dike. Bi kurtî ku bibêjim, di her hêlî de dozparêziya xwîzik/şeytan dike. Ev jî civakê nerazî û qelqoyî, nerehet dike. Ditirsîne... Dixwazim çend gotinên pîrr balkêş yê nivîskarekî hemdemî **Jorge Luís Borges** bigirim: *Ramanê ku huner karê lihevkerî û lihevhatîne bike pîrr biçûk û belengaz e. Ji ber ku kes nizane bi giştî çi bike. Kibling, erê dikir ku nivîskarek bêyî payedariya xwe fam bike, dikare fabl(ek)ê li dar bixe. Pêwiste ku nivîskar ku li ramangîrî (hewngîrî) ya xwe ve girêdayî be. Ne ku bi rastiyek rojane, yan jî bi encamên guhertîni ve girêdayî be. Sembolên giştî her û her pêhatiyên rojane û qelqoyî daf didin û dipekinin. Ev sembolên giştî girêdana peymanî ya nivîskar e. Sembol, bangî tiştên nehatî/nedîtî lidarxistinê, tiştên nehatî/nedîtî mijul kirinê, tiştên nehatî/nedîtî xeyal kirinê dikin û didin pêş. Hebûna huner deyndarê vî tiştî ye. Şik tê de tune ye. Berhemên mezin xwe pêwistî dikin û dem bibûre jî dibe malê komên xelkê, tê girtin û nîrxandin. Mîna **helbesta garîban**, mîna **wêneya soyut**, mîna **muzika elektronîk**... Bes, dive bête zanîn ku her erê kirin ne ji fam bûn û têgihîştîni ty. Di navbera berhem û xwendevan, temaşevan de mesafeyek dimîne. Ji ber ku mijulayîya huner karekî pîrr zexim û têgihîştîni ye... Bê çawa nivîskar, yan jî wênekêş di nava perwerdehî, mijulayî û pêkanîne de diçe û tê, pêwiste ku xwendevan, yan jî temaşevan jî, wilo di nava berhemana de biçin û bîn. Berhem, pêgiha karê kolana ku qet dawî lê nayê ye...*

Pirraniya nivîskar û hunermendên nûjenparêz dem deman dibêjin pêwistî bi civakê tune ye, kêfxweşî û dilberî û himbêziya komên xelkê jî, ji kelem û hejên pêşbirkî wêdetir tu sûdê nadin. Gelo, em çewtiyekê di vê dîtîne de dibînin, yan na? Goman dikim na!... Ji ber ku çawa dîtînen kevnar û tolê veqetiyayî ne, wilo jî dîtîn û baweriyên hunerî di destpêkê de ji xwendevanan, guhdaran û temaşevanan re tuj û pêkonokî tên.

QELEW Û ZIRAV

CÊXOV A. P.

Wergêr: Ejder

Li stasyona xetên hesinî ya bi navê Nikolayêv du destbirak pêrgî hev hatin. Yek ji wan qelew bû, yê din jî zirav bû. Yê qelew di wê kêlikê de li stasyonê firavîn xwaribû, lêvên bi nûşik seyandî weke qeresiyên gihiştî diçirîsin. Bîna şerap û alkolê jê di fûrî. Yê zirav di wê kêlikê de ji vagona trêne peya bû, bi çente û sendoqên kertoni û bi buxçikan barkirî bû. Bîna roviyên heşandî û telpika qehwê jê difûrî. Li paş wî, jineke misrî û çendirêj diyar bû - ew jî jina wî ye- pêre jî şagirtekî GÏMNAZYAyê, xortekî bejin dirêj ku xarikên çavên wî bizerê diyar dikirin hebû - ev jî kurê wî ye.

-Porfêrî! -yê qelew bi dilşahî bangkir, dema ku çavên wî li yê zirav ketin. -Gelo ev tuyî? Delalê min! Ev demeke dirêje ku me hev ne dîtiye!

-Xwedêyo! -Yê zirav behitî- Mîşa! Hevalê zaroktiyê! Tu ji kuderê ji min re derketî?

Destebirakan sê caran hevûdin hambêzkerin û bi çavên mişt hêsir li hev nerîn, her du jî bi şêrînî di cihê xwe de behitî mabûn.

-Delalê min! -Piştî hambêzkerinê yê zirav dest bi axavtinê kir- Tu carî ne li bala min bû! Ev ji min re surprîzek bû! Hêy!... Hêy!... Ka baş li min binêre! Tu hîna weke berê ciwanî, tu nehatî guhertin. Weke berê hestiyar û li xwe miqatekerî! Oy xwedêyo! Bêje tu di çi rewşê de yî? Dewlemendî? Bi jinî? Ez bixwe weke çawa tu dibînî, bi jinim... Eve jina min, Lûyza, ji malbata Vantsênbaxiya ye û Lûterî ye... Ev jî kurê mine, navê wî Nafanayil e, şagirtê sala sêyemîn e. Nafanayilê min... Ev hevalê zaroktiya mine! Li Gimnazyayê me bi hev re dixwend. Nafanayil kêlikê pûnijî û kûmê xwe ji ser serê xwe rakir.

-Li Gimnazyayê me bi hev re dixwend! -Yê zirav berdewam kir- Tê bîra te dema ku zarokan qerf bi te dikirin? Ji te re digorin Hêrostrat, ji ber ku te pirtûkeke dibistanê bi quncika cixarê şewitandibû, û ji min re digotin Efyalt, ji ber ku min qellacî dikir. Ho!... Ho!...Ho!... Em zarok bûn! Nafnayilê min, ne tirse, were hinekî nêzîkî wî bibe... Ev jî jina min e... Ji malbata Vansenbaxiya ye... Û Luterî ye... Nafanayil kêlikê pûnijî û li paş bavo xwe veşart. -De vêca bêje, dosto, tu çawa dijî?... -yê qelew bi dilşahî li hevalê xwe nêrî. Tu li tu deveran dixebitî? Yan te xebata xwe qedandiye?

-Ez dixebitim delalê min! Ev sala duyemîn e ku ez karmendê kolêjê me û min xelata Stanîslav jî wergirtiye. Diravan kêr didin lê xwedê bi wan re be! Jina min dersên muzîkê dide, ez jî di ber karê xwe re qotiyên çixaran ji textikan çêdikim, qotiyên

yemanin! Ez yeka wan bi rûbîlekî difiroşim, heger bêhtirî deh liban bixwazin... Ez wan bi erzanî difiroşim, çawa be jî diqedê. Tu dizane ku ez di **Dêpartamentê** de jî xebitîm. Niha cihê karê min guhastin vêderê. Ezê li vêderê bixebitim. Bêje tu çi dikê? Diyare tu bûyî şewirmend? Haa?

-Na delalê min, hîna bi jor de here. -Yê qelew axivî- û wiha berdewam kir:

-Xebata min gihaye ta pêpaska şewirmendê nehênîyê... Du stêrikên min hene.

Yê zirav sor û zer bû, di cihê xwe de hişk ma, rûwê wî bi her hêlî ve xwaromaro bû, weke çawa ku çirîsk ji rû û çavên wî derkevin. Pišta wî xûz bû, lê teng hat, girêkî bû... Çente û buxçik û sendoqên kertoni jî qermeçîn û ber bi hev de bizivîn... Çena jina wî ya dirêj, dirêjtir bû. Nefanayil jî weke sing di cihê xwe de rawestiya û pişkokek qutikê xwe girtin.

-Payeberzê hêja... Ez gelekî şa me ku hevalê min yê zaroktiyê ji nişka ve bû mirovekî giring! Hî hi hi!

-De bes e heyra! -Yê qelew eniya xwe qermeçand- Çima tu bi vî awayî dipeyvê? Em hevalên zaroktiyê ne, ev rêzgirtina zêde ne pêwiste.

-Çawaaaa! Nabee! -Yê zirav xwe guvaşt û di berxwe de kenî-Miqatebûna payeberzekî mîna we mirov geş dike. Ezbenî ev kurê min e, navê wî Nafanayil e. Ev jî jina min e, Lûyza... Ta radeyekê Lûterî ye...

Yê qelew xwest tişteki bibêje, lê şadûmanî û şêrînî û rêzgirtina tîrş ya ku li ser eniya yê zirav hatibû nivîsandin, vereşiya şewirmendê nehênîyê anî. Yê qelew berê xwe ji yê zirav guhert û destê xwe dirêjî wî kir da ku xatir jê bixwaze.

Yê zirav sê tilik guvaştin û bi dirêjîya laşê xwe, xwe li ber yê qelew daqûl kir, weke çiniyan kenî. Hî hi hî! Jina wî beşîşî, Nafanayil lingê xwe bi erdê ve şexitand û kûm ji serê wî ket. Her sê jî, bi şêrînî behitî man.

JÎ BO GEL

*Îro şerr e
li ser naveroka gotinan
ku wan digot*

*Şerr giran e
Ji ber ku wan di axaftinan de
peyvên xwe maske kiribûn*

*Em ku ruyê me
li berroj û tariyê vekirî
gotinên me zelal
nebin qurbanên doza wan*

Derwêş M. FERHO

SÊWIYÊ GUND

Abbas M. ABBAS

Beranê cîranê, xwe ji Bavê Xurşîd berbîpaş ve kişand û êrişî wî kir. Di wê kêlîka ku hayê wî ji bayê felekê tune bû, poşek bi himmet lê da. Poşa beran li bin zîkê wî ket û bi stanê piştê ve dirêjî erdê kir. Hê Bavê Xurşîd di hale xerab de, beran car din xwe amade kir û poşa duyemîn li dev û lêvên wî da. Rebeno li erdê dirêj bê hiş ket, ma. Du roj ne qedîyan Bavê Xurşîd mir. Jin û Xurşîdê du salî, mane bê kes û kûs. Ne pis û ne pismam...

Dayîka Xurşîd bi delaliya xwe jî ne hewqasî darî çav bû, ne jî maldar... Da ku ber çavên hunekan bikeve. Ji ber vê çendê ma jinbî... Ne kesî temê xwe berdayî û xwest, ne wê mêr ji xwe re kire mijulayî. Li ser Xurşîd ma, kar kir, virde bezî, wirde bezî xwedî kir, heya bû xort. Xurşîd hê di zarokatiya xwe de hîni pîrri tiştan bûbû. Ji çêkirina bisiklêtekî ji hevûdin ketî, heya bigihe saetêke xerabe... Û çî karûbarê ku gundiyan dabane ber, na têde tune bû. Rastî jî, çî kar di nav destên gundiyan de xerabilî ba ne bangî Xurşîdê sêwî dikirin. Wî jî qet dilê gundiyan ne dişikand û dibezî alîkariyê...

Dayîka wî jî ji vê rewşê pîrri kêfxweş û dilşah bû û digot: 'Bo Xurşîdkê min fêrî karûbar bibe...'

Lê, ya rast, pêrîşaniya wê bû û armanca wê jî ew bû ku dilê gundiyan xweş bibe... Ji wan ne xeyidin... Da ku Havîn hat wê û sêwîkê wê ji hatina salê bê par nehêlin. Qencî qenciye dikîşîne... Helbet gundî jî wan ji bîr nakin... Xurşîd pênc salan di dibîstana gundekî cîran de xwend. Lê, ji beçareyî û feqîrtî xwendina xwe berdewam nekir û nîkarîbû mîna hevalên xwe ji bo dibistanê biçe bajarên û li duv xwendinê bi domîne. Xurşîd bi çûna bajarê Amedê û nas kirina Felît, kire serê xwe ku mala xwe bar bikin û bibin bajêr. Piştî ku ev bawerî di dilê rûniştî ji dayîka xwe re got ku kar bêhtîrîn li bajêr heye, razî kir û mala xwe bar kir bire bajêr.

Xurşîd li ba dozparêzekî dest bi kar kir. Kar hêsa bû. Paqij kirina bûro, çêkirina çay û qehwê bû... Di wan rojên dirêj de pîrri vala dima... Karê paqijiyê pîrri ne didomand, heya dozparêz ji dadgehê hatibane geh dirûnişt, geh li ser xwe bi gavên hûrik digeriya. Lê, Xurşîd di demên vala de karîna din didîtin û xwe mijul dikir. Rojekê, di dema ku ser masê paqij dikir çavên wî li fotografekî di nava rûpelên kovarê de ket. Xurşît li fotograf ma xarr... Kesên di fotograf de mil dayî hev û teva di nava çekan de pêçayî bûn. Keç û xort bi hev re... Bi lez rûpelên kovarê vekirin û yeko yeko li wan nêrî. Çî fotografê dît û bi balkêşî li wan nêrî. Dawî dest bi xwendina di kovarê de kir. Çiqasî xwend fêde ne kir... Kir û ne kir tê ne gihişt bê ew nivîsandin çî dibêjin. Ji tîpên gir heya bi hûr xwendin fêde ne kir. Pêşî fam nekir bê bi çî zîmî ye, heya çend gotinên nas ku her roj ew bi xwe xilmet dike dîtin. hingî têgihişt ku kovar Kurdî ye. Bi tîrs ber bi pacê çû û derve oxilme kir. Kesî hay jê tune bû, ji hatina dozparêz re jî hê pîrri dem hebû.

Li ser kursî rûnişt û dest bi xwendinê kir. Hin şaş, hin rast... Dawî êş kete serê wî... Kovar danî cihê wê çû li cihê xwe rûnişt. Tebata wî ne hat, car din rabû çû rahişte kovarê, bi lez rûpelên wê berevajî hev kirin. Bêyî hemde xwe çû ber makîneya fotokopî... Ji rûpelên bergê û bi dorê tevahiya kovar kopî kir û car din bir danî cihê wê. Wê şevê xew ne kete çavê Xurşîd. Li ber ronahiya çirayê ma heya berê sibehê... Hûrik hûrik û hêdî hêdî, gotin bi gotin xwend û dengê xwe bilind dikir, bo fêrî xwendina Kurdî bibe... Du şev, sê şev derbas bûn... Hin bi hin xwendina Xurşîd serrasttir û baştir bû. Bi giranî be jî, di gotinan de hew dialîqî û ne diqurpandin.

Dayîka wî jî nava cihên xwe çavên xwe zûr kirin û got: 'Derengî şevêye Xurşîd, çima tu ranazê?..'

Xurşîd dilê dayîka xwe ne şikand û got: 'Areke din, ez van gotinan jî ji ber bikim, ez ê rakevim.'

Dayîka wî çavên xwe miç kirin û pîrsî: 'Tu çî dixwîne? Ev çend şev in te canê xwe pêre helikand..'

Xurşîd bi dengêkî nerm got: 'Zîmanê Kurdî...'

Dayîka wî çav li xew, dîsa got: 'Mem û Zînê ye?'

Xurşîd li dayîka xwe nêrî, wilo behitî pîrsî: 'Tu ji kuderê bi Mem û Zînê hesiya ye?'

Dayîkê dev li ken bersiva wî da: 'Bavê te, carekê çîroka wan ji min re gotibû.'

Xurşîd bi dayîka xwe şah bû û got: 'Qey we jî wilo hej ji hev dikir?'

Dayîka wî ne axivî. Beşîşî... Bi beşûşbûna wê re ronahiyak hat û li ser rûdêna wê rûnişt. Çavên xwe bal kirin... Bi bal kirina çavên wê re du hêstîr ber bi hinarkên rûwê wê daketin... Lêvên wê lerizîn, car din xwest mijarê bi guherê û gotinê ji ser bavê wî bi guhere...

'Xurşîd lawo te ji kuderê çîroka Mem û Zînê peyda kir?'

Xurşîd hinekî bi qurebûn got: 'Ev ne çîroka Mem û Zînê ye, li ser şoreşa Kurda ye...'

Bi gotina Xurşîd re dayîk hilçenî qot rûnişt û bi tîrs pîrsî: 'Tê mala xwe xera bikê lawê min, wê te bi kujin, Tîrk bê bav in.'

Xurşîd kenî û henek lê kirin: 'Kes min na kuje, heger tu ji wan re nebe sîxur.'

Dayîka wî jê bawer kir, loma destên xwe li ser hev danîn û bi tengezartî got: 'Ez ê çawa ji wan re bibêjim. Waweylê lawooo! Ji xwe ev ji min kê m e...'

Xurşîd fam kir ku di qeşmeriya xwe de zêde çû, dayîka wî jî bawer kir. Jê re ta bi derzî ve kir û got kovar ya abukat e, hewceyîya tîrsê tune ye.

Rabû lihêfa dayîka xwe pêdekir û hin ji helbesta

mamosta Cegerxwîn ya ku wê rojê ji ber kiribû jêre xwend. Dawî ew jî kete nava livînên xwe, hîn rûpelên kovarê li ber çavên wî derbas dibûn, bi kenekî sivik kete xewa giran de.

Ew ne cara yekemîn bû ku abukat dihat û didît ku Xurşîd bi xwendina kovarê mijul e. Dengê xwe ne dikir û di ber re derbas dibû. Vê carê abukat di ser serê wî re şîpê rawestiya û fincana qehwê danî ber Xurşîd û got:

‘Fermo, mamsote Xurşîd...’

Xurşîd veciniqî, rabû ser xwe û bi lez û di nava şermazariyê de got:

‘Bi bexşîne ezxulam... Ez, ez xulamê wî destî me, min bi bexşîne, min xwe ji bîr kir...’

Abukat kenî û got:

‘Na... Na, tu baş dike, xwendin baş e... Lê, ka ji min re bibêje bê çima tu wîlqas dixwîne, çi di serê te de heye?’ Xurşîd milên xwe hejandin û got:

‘Ma wê çi di serê min de hebe, xwendin xweş e. Loma, ez jî dixwênim.’

Abukat kêfxweş bû û jê re got:

‘Nabe wîlo, dive ku tiştê li ber te hebe, hêviyek, yan jî daxwazek te hebe.’

Xurşîd di nav axaftinê de xwe ji bîr kir û bi axîni got:

‘Axxx, heger ne ji dayika min bûya...’

Serê xwe hejand û kenî, bêhnikêkê pêjinî û dîsa axaftna xwe berdewam kir:

‘Wellehî wê ez mezin kirim û gereke vêca ew li xwe bi pirse...’

Dozparêz dengê xwe bilind kir û got:

‘Tu çi dibêje li ser dayika xwe?’

Xurşîd bi şermî axivî:

‘Ezbenî min şaş fam neke, ez bi çavekî pîrr mezin li dayika xwe dinêrim, min henek kir.’

Dozparêz got:

‘Na wellehî, tu dixwaze tiştêkî bike lê dayika te bûye sedema ku tu nikarî bike. Bêje min belkî ez karibim alîkariya te bikim.’

Xurşîd dîsa kenî û got:

‘A niha ku dayika min yekî xwe bikira, min dizanîbû ez ê çi bikim’

Dozparêz bi fermî got:

Barê dayika te li min, lê ka bibêje tê çi bike, çi armanc di serê te de heye?’

Xurşîd, bi lez got:

‘Tê barê dayika min hilîne, ê çawa?’

Dozparêz kire serê wî ku dayika wî dikare di dewsa wî de kar bike û ew jî wê hay jê hebe, lê xwest ku armanca wî fam bike.

‘Ezê bigihim şoreşê...’

Gotina xwe bi lez ji devê xwe derxist û bi lez derkete derve. Roja din saet li heştâ, mîna her roj kir ku deriyê büro veke. Lê, dozparêz derî jêre vekir.

Kezeba Xurşîd qetiya, rengê wî di cih de xeyirî...

Dozparêz kenî û got derbas bibe... Xurşîd bê axaftin çû dest bi karê xwe kir: Abukat bangî wî kir. Xurşîd hat li ber masê rawestiya. Abuqat di odê de bi gavên hûrik di geriya. Ji nişka ve got:

‘Xurşîd roja ku te rahişte kovarê û xwend, te dev jê berneda, mîna karekî giring û karbendiyek mezin lê kûdand, min fam kir ku tu xortekî baş î.

Xurşîd mîna ji xew hilçenê, bi lez got:

ROJ HAT

Rojên gezteliyê hati

Welat di dest ma û roj li me ne hilat

Roj nîne ku em na bêjin ka azadî

Cihan digirî hêstir bûn Dicle û Ferat

Welatê min ewa xwedî du kezîyan

Li nav welatan teva xuyayî ye

Deng nîne parî di qirikê naçê xwar

Lê roj hat ku getelî xelas bibe ji zar

KUBARÊ

Kubarê tu ne kevê warê min bi hawarî

Tu ciwanî ne weke min por spî yextiyarî

Li nobê şiyar be lê temen diçe bi dîldarî

Weke gula bê siha ku tavik lê dijwarî

Mihemed ABBAS

‘Wellehî kes pê ne hesiyaye, tenê dayika min û hew.. Wê ji te re got?’

Abukat kenîya û bi fermû axaftina xwe domand:

‘Na, na... Dayika te ji min re ne got, min tu dîtî û di te anî der... Roja ku te di ber karê xwe re helbesta Cegerxwîn xwend...’

Xurşîd destê xwe di ser qemçika xwe re bir û anî..

‘Weyyy, wele rast e... Bi rastî helbestên wî pîrr xweş in, ezbenî te jî ew xwendin?’

Abukat, serê xwe hejand û dest bi axaftina xwe kir:

‘Binêre lawê min, daxwaza te ew bû ku tê bigihe şoreşê.’

Xurşîd serê xwe hejand...

Abukat lê nêrî, bêhnikêkê bêdeng ma... Piştê rahişte turekî spî, dagirtî û got:

‘Xurşîd, ev tur teji alavên pêwîst in, têde pênc pirtûk û hinek pere jî hene... Here xatir ji dayika xwe bixwaze û pîrr ne mîne, lê hevaleyê li ber dara çinarê bendeyî te ye.’

Lingên Xurşîd erd ne digirtin, pîrr kêfa wî hat.

Rahişte torbe û destê dozparêz hejand.

Salek û hin ji sala din jî qediya Xurşîd bêdeng û bê goman bû.

Dozparêz, rojnameya wê rojê vekir û rûpelên wê berewajî hev kirin. Ji nişka ve wêneyek ber çavên wî ket. Lê nêrî, qenc dêhnê xwe dayê, kenîya û ji xwe re got:

‘Way lê, ev Xurşîd e, navê xwe kiriye Nêçîrvan...’

Di bin wêne re helbestek dûvdirêj hebû...

Dest bi xwendina helbestê kir. Piştî hlbest xelas kir keserek kûr berda û bi kêfxweşî got:

‘Hem nêçîrvan û hem helbestvan!...’

STRANBÊJ MIHEMED ŞÊXO

SÊRGO

Bi dirêjbûna xwe hatibû naskirin. Pîrr dirêj bû... Ji qalînbûna camên berçavîkan, temtêla çavên wî mezin, her wiha bê tîrşê gir xuya dikirin. Ji êla xwe ve Mihelmî bû. Lê, kurdperwerekî dilsoz bû. Carekê, li dawetekê, leşkerên ereb, bê vexwendin xwe kiribûn mêvan. Jê xwestin ku straneke erebî bibêje. Mihemed Şêxo ne got. Leşkeran kir û nekir wî ne got. Hunermendekî di prensipên xwe de hişk û bê hedan bû. Bi bêhtengiya xwe, têr yarî û henek bû. Xîzan bû... Karê wî û rastmalê wî teva deng û tembûra wî bû. Carcaran mamostayî li xwendegêhên seretayî jî dikir. Gelek rojên teng û zor derbaskirin. Rewşa wî ya aborî pîrraniya caran ew diêşand. Di deng, stran û awaza wî de, dilpenahî, nezaket û dilovaniya wî ku di hunandina laşê wî de bûbû avaniya mirovantiyek tî ji bo nasnameya kurdewariy xweş xuya dikir. Deng û stranên wî, li ser guhdaran bi bandor bûn. Bêhtir jî xemgîn, zîz û bi şewat bûn. Giran, tenik û nerm dikete dil de. Naveroka stranên wî çavdêrin li ser bilîndbûn û dabaşa stranên wî. Evîn, azadî û delalî û spehîtiya Kurdistan. Dema ku Mihemed Şêxo tê ziman **Azade Şêrîn û Pêşkevin Em Serfirazên Milletê Kurdî** têne bîra mirov û fermo em bixwînin, hin naverokên stranên Mihemed Şêxo. Naveroka bi giştî stranên wî: Nalînek tê guhê min, lê nalîneke giran e. Agir berda dilê min, hemî pêt û duxan, barek da ser milê min, lê barekî giran e. Kurdistanê delalê, her kes tê min dixwaze. Gelek şox û şemalim, min deng daye dinyayê,

ev bû bîst û du sed sal li ser min, cengebazî kurdo were min bixwaze, belê bi serfirazî... Min bi xwe, gelek caran ew dîtiye û li civata wî rûniştîme, herwiha wek gelek kesan ez hatibûm girêdan bi evîn û hesret û sema ku ji hunerê wî derdihat. Min çend caran dît bê çawa xort, jin, kal, zarok hêsir barandine di nav bêdengiyekê de û bi guhdarkirina stranên wî. Tevî dûrbûna wî ji stranên folklorî, lê dîsa jî deng û babet û awazên wî kurdîbûn. Estrûmenta wî di destpêkê de tambûr bû. Paşê buzuk bikaranî. Mihemed Şêxo, di salên şoreşa Barzanî de çûbû Başûrê Kurdistanê û piştî ketina şoresê çû Îranê û li wir nêzî şeş heft salan ma. Li wir, bi jineke Azerî re zewicî... Mihemed Şêxo, li Îranê kasêta xwe ya pêşi ku piştî çû xerîbiyê derxist û şande Başûrê Biçûk. Di wê kasêtê de wiha destpêdike: Ji Mehabad, Ji kaniya xwîna şehîdan ez vê kasêtê dişînim. 'Di vê kasêtê de dîsa ew me dibe cîhana xeyal û evîn û mirovahiyê li Kurdistanê... Di nava gotin û awazên wê kasêtê de Mihemed Şêxoyê rih nazik, dîlzîz, xemcivîn û dilsozê awaz û hunera ku em li ber fêrbûne. Bi stranên wî û li ser pêlên dengê wî em, difirîn, li ezmanê Kurdistanê digeriyan. Diçûne qerax û demedorên Dicle û Ferat, raserî geliyê Elî Beg dirawestiyân... Mihemed Şêxo, civaka me dixiste rêza beşên stranên ku diafirandin. *Gava li me hat, eyd û erefat roka sibê li me hilat... Ev dil û can ji ter kir xelat, hew ji bilî wan bi destê min hat...* Bi rastî, kasêtên Mihemed Şêxo, di malên hemî kesî de dihatin bihistin. Carna min didît ku li ba hinek mirovên ereb jî kasêtên wî hebûn û lê guhdarî dikirin. Yek ji wan mirovên ereb mamostayê min bû. Ku pîrr caran li dibistanê pêş xwendekaran teva digot: 'Ez gelekî ji dengê M. Şêxo hes dikim û li mal ez pîrr guhdariya dengê wî dikim.'

.....

*Ey felek bo te dinalim
Bo çi nêrgis çilmisî
Ew çima bextê me hoye
Em bê dost û bê kes in
Agirê sar vemirî
Çav me lê ku geş bibî
Ew buhara têhnê kuştî
Hêvîdarim geş bibî*

.....

Ew hunermendê gorbihîştî, li ser peyv û naveroka stranên xwe dirawestiya. Her tişt ne distrand. Yanî Mihemed Şêxo nîrxek mezin dida tekst û wateyên stranên xwe. Awaz û melodiya stranên wî carna ji ba wî bi xwe bûn, carnan ji stranên **Seîd Yusif**, yan jî **Mehmûd Ezîz** digotin. Ji van ya dawî: *Debaxandî berê sorgul, bilbil dikim meylê, seher giha dinalim ez eman leylê, felek leylê.* Yan jî ya Seîd Yusuf: *Çava kilke xeml û xêl a xwe girêde keça delal... Rabe dilê min derman bik û bêje delal..* Mihemed Şêxo xwedî stîlek romantîk bû, bi dengê xwe û bi stran û muzîka xwe xwedî dengê wiha bû ku qet guh jê xalî ne dibû. Dengê wiha bû ku dikarîbû welatê mirov bi mirov şêrîn bike û hestên mirov şiyar bike. Paşeroj bi nostajî tanî ziman, welatparêzî bi tenikî û dilovaniyek nerm dixiste dilê mirov. 'Pêşkevin em serfirazî milletê kurdî...' Mihemed Şêxo, di 09. 03. 1989 an de çû ser dilovaniya xwe. Lê vê carê çûnek bê vege... Dilê ku bi salane bi heskirina vî welatî tijî bûbû, bi hesreta azadiya şêrîn, bi evîndariya dilsoz ya Kurdistanê zîzî bûbû. Çû. Û li dîw xwe bi hezaran mirov hiştin, da çavan bi hêsir, belkî hêsîrîn dawî bû, dîsa deng dihat û digot: 'Ez bûme pîrê xemcivîn. Evîna te ez pîrkirim, agir berda hinav û çav... Hey zalimê... Bê bawerê...'

Ji Jiyana Kurdên Sovyetistana berê

ARTÎSTÊN SANKT-PETERSBURGÊ YÊN KURD

Têmûrê XELÎL

Hemu gel, gava di hêla politîk û aboriyê de têne zêrandine, dikarin keda xwe ya giranbiha bikin nava çezîna çanda cîhanê. Ev yek, herweha di hindava dîroka pêşdeçûyîna çanda gelê Kurd de jî rast e. Numuneyeke darî çavan jî nivîskar, artist û rejîsorê Kurd, yê bi nav û deng, Yilmaz Guney xwe mihacir kir û li şaristana parîsê serê xwe danî. Wî bi filmê YOL di festîvala Cannes de ciyê pêşîn xelata zêr stand. Lîtereturzanê Sovyetistana berê A. Zelinskî gotiye: 'Ji bona hunermendiya rast, gelên mezin û biçûk tune ne. Di vê derecê de hemû gel weke hev in. Her yek bi curê xwe ve berbiçav e. Mirov dikare tîbûna xwe ji ava çemekî û ji şelbikê av jî bişikîne.' Ev ji pêşdeçûna çanda Kurdên Sovyetistana berê de jî, cihê gotî derca pêşketina artistên Kurd de kifş e. Nav û dengê hineka ji wan di cîhanê de belav bûye. Wek numûne, artîsta Sîrkusa Moskow Nazî Şîray... Lawê Kurd Paşa (Arsen) Polatov rejîsorê tiyatroya Yerevanê yê pandomîmê... Reqasvanê yekemîn li Grozniyê Ebduleyê Muhemed Kurdê bi eslê xwe ji Kurdistana Îranê ye. Zîna Telo dengbêja koma Gurcistanê ye. Sitrana wê ya bi nav û deng 'Rêro' ye... Di vê gotarê de, ezê ji we xwendevanan re, sedema artistên şanoya bajarê Sankt-Petersburgê (Lenîngrada berê) ya opera û baleta dewletê, xwişk û bira Natêla û Vova Qasim de binivîsim. Her du artistên Kurd bineciyên bajarê Tîblîsê (Gurcistanê) bûne û weke 25 salan e ku di wî bajarê Rusya yê bedew de dimînin. Hunermendiya xwe ya ciwan û nazik jî pêşkêşî temaşevanan dikin. Ango, şanoya vî bajarî ku bi hezaran evîndariyên hunermendiya wê çêbûne, bi xêr û keda wan her du lawên Kurd e... Di sala 1968 an de, Natêla Qasim di zanîngeha Tîblîsê beşa xoreografîyê (balet-raqasvanî) hate qebûl kirinê. Birayê wê Vovayê Qasim wê demê 13 salî bû. Car caran diçû temaşeya balet û reqasvaniya xuşka xwe. Ku weke sûravêlka çapik û çeleng dimeşîya. Duv temamkirina zanîngeha balet û reqasvanan, ew dawetî tiyatroya Tîblîsê şaxê opera û baletê kirin. Wan salan birayê wê jî, di wê zanîngehê de tê qebûl kirin. Paşkê, wisa diqewime. Ku ji bo di opera û baleta Sankt-Petersburgê de kar bike gazî Natêla dikin, birayê wê jî pê re diçe û di zanîngeha xoreografîyê de tê qebûl kirin. Evîndariya kar, bejin û bala Natêla ya delal li xweşîya serokê şîşman yê tiyatroya diçe û heya îro jî di wir de karê xwe berdewam dike. Piştî temamkirina zanîngehê Vovayê Qasim jî tê wê şanoyê. Piştî bi

hatina wî ne bi tuwî dilqê Armên spartînê de û wî baleta Aram Xaçaturyane 'Gayane' amade kir û pêşkêş kir. Wî bi leyistika xwe ya hunerî li ser textê dilê temaşevanan rûnişt. Kovara bi navê 'Téaralnaya jîzn', ku li Moskow çap dibe, di hejmareka xwe de di derbar Vovayê Qasim de bi du rûpelan rawestiya û çend wêneyên wî jî weşandin. herwiha di pîrr lîstikên mezin de lîstîye... Weke baleta Adane 'Jîzel' di dilqê Albert Beg de û baleta Prokofyeyê 'Romeo û Julliyet' de jî, di dilqê Romeo de leyist. Û bû artistê sereke yê şanoya Sant-Petersburgê.

Dema jê pirsîne bê çawa ketiye dilqê Romeo û bi wê hostayiya mezin rola xwe leyistiye, bersiva wî bûye ev: 'Her dem vê pîrsê ji min dikin. Hinek kes di dexusin û dane metel dimînin. Gilî diwê yekê ku serpêhatiya Romeo û Julliyet pîrr mîna beyt û serpêhatiyên Mem Û Zîna Ehedê Xanî ne. Bavê min Qasimê Ecem tim ev serpêhatî ji min re digot û ew bûyer û pêhatiya mezin xweş di serê min de rûnişt. Ez dixwazim ser de zêde bikim ku Ehedê Xanî poema xwe berî Şekspîr nivîsiye. Di baletê de bes carekê li hev hatiye, ku Natêla û Vova, xuşk û bira bi hev re di dilqê sereke de bileyizin. Wan di balêta kompozitor Teodorâlîs 'Zarên Ilyada' de leyistine. Natela û Vova her sal rojên xwe yê hêsabîne li Tîblîsê dibûwêrin. Li cem dê û bavê xwe, di nava heval û hogirên xwe de derbas dikin. Wilo kete derbê de ku kolektîva şanoya wan salekê hate Tîblîsê... Şanoya Çaykovskî 'Gola Qubeqazan' nîşan da. Vovayê Qasim di wê şanoyê de dilqê sereke bû û mîrlaw Zîgfîrîda dilîst. Di derbarê lîstika wî de rojnameya Tîblîsê 'Zarya Vostoka' di hejmareka xwe de wiha nivîsiye: 'Vovayê Qasim bi hezaran maşoqê teatreya operayê û balête zendgirtî hiştin. Degme dibe ku xortek hem bejneke şîtav lê be, hem aqil û jêhatî be. Hem jî xwedî teknîka reqaseya bilind be. Herwiha jî bê qusur bireqise... Vovayê Qasim, yekî wisane ku wê şevê şabûn kire dilê bi hezaran maşoqên hunermendiyê, yê ku tameke mezin ji leyistika wî ditin.' Lê, rojnameyek din ya bi zimanê Tîblîsî di derbarê wê spektaklê û Vova de wiha nivîsiye: 'Xuya ye wetenê wî -bajarê Tîblîsê- ew xortê delal î bejin bilind rind perwerde kiriye. Dema mirov li kûçê çarçiyê rêve diçe li wî dinêre, mirov hew dizane ew şer dike yan direqise...'

Belê, hetanî niha bi milyonan temaşevanên Moskow û Fransiyayê, Ispaniyayê û Japonê, Qazakistanê, Awsturalyayê, Latviyayê û Mongoliyayê gelek welatên cîhanê razîbûn û dilşahiya xwe ji leyistikên xuşk û birayên Kurd nîşan dane. Ji bo hostayiya Vovayê Qasim bêhtirîn bê ber çavan, em dikarin vê bêjin ku li ser gelek afîşên teatro, yê ku dema gastrol jî welat der tê, li her kuçê û çarçiyên welatên dereke dikevin bi wêneyên wan hatine xemilandin. Xwendevanên delal! Weke ku me li jor diyar kir, dost, pis û pismamên Vova û Natêla li bajarê Tîblîsê dijîn. Dê û bavê wan bextiyar in.. Malxwê, Qasimê Ecem ji zarokên xwe ve kubar û razî ye. Ku ji bo gelê xwe jî karek kiriye. Em lawên Kurda yê hejar, destanên mezintir dixwazin ku wan navê gelê xwe û welatê xwe bilind kiriye.

Di 7ê Sibata sala 1916 an de, dema ku Robîn Daryo ji cîhanê koçkir û çû ser dilovaniya xwe, wê çaxê cîhan bi azarkêşî û belayên şerê cîhanê yê yekemîn mijldibû. Nebalkişandina mirina helbestvanekî ji haveyna Daryo di wan deman de tişteki normal bû.

Heger cîhan di wan çaxan de di rewşeke bê cengî û bê derdkêşî de bana, ma gelo mirina helbestvanekî ji Nîkaragwaya ku bi zorê dihate nasîn, wê bala mirovan bikişanda?

Di deh saliya duyemîn ya vê sedsala me de, wêjeya Emerîka Latîni hîna derbasî rojevan nebûbû. Parzemîna Emerîka Latîni tenê weke werzekî mozan ku xwedanê wê Emerîkiyên Bakûr bûn dihate nasîn.

Di wan deman de navên weke Borxîs, Kortezar, Markîz û Estoryaz hîna ne dihatin nasîn. Heger mirovekî Emerîka Latîni li cîhanê navdar bîba, ew nav esseh yê mirovekî şoreşger bû, yan jî yê dîktatorekî bû. Tevî wê yekê jî Robîn Daryo xwe derbasî nav rîska ku bibe helbestvan kir. Piştî wê yekê demedorên cîhanê yên wêjeyî jî, xwe derbasî nav rîska ku bi çavên lê miqatebûnê li wî binêrin.

Ev lêmiqatebûn hişt ku di roja îro de, Daryo weke bavê fermî yê wê pengizîna ku di nivê duyemîn yê sedsala bîstan de, ku di wêjeya Emerîka Latîni de qewimî bû, bête jimartin. Dema îro Robîn Daryo, li ser vê bingehê tê nixxandin û careke din wî dertînin meydanê û carcaran berhemên wî tene wergerandin. Xwe nêzikirina ber bi wî ve, ji hêla mezintîrîn wêjeyan û helbestvanên Emerîka Latîni tê kirin. Ew jî wan re weke bavekî ku rê li pêşiya wan vekiriyê tê hejmartin. Di rastiyê de jî, rîya ku Robîn Daryo vekir rîyeke xwaro-marî bû. Dema ku wî Ehrîmanên helbestê dibersivand û ji sedemên dilbijokîya wî jî rêwîtiyê û derbideriyê re, wî bixwe jî tu kêlikan texmîn nedikir ku ew, bilî tîkiliyên kesayeti bi helbest û huner û Ewropa re tu tiştên din damezrîne.

Robîn Daryo, di sala 1867 an de, li bajarê Mîtaba li Nîkaragwayê hate dinê Xwendina xwe ya seretayî û duyemîn li ber destên Îsaiyan qedand. Lê ji sedemên zu bîrewerîya wî û zîrektîya bê sinor, Daryo dev ji xwendinê qerîya, daku dest bi karê rojnamegeriyê bike. Wê çaxî ew ber bi 15 saliya xwe ve diçû. Xebata wî, keysa gera li welatên Emerîka navîn û Emerîka başûr dayê. Herweha jî bi rojnameya LANATION a Erjentî ve weke nûçevanekî li derve hate girêdan. Destegula pêşî ya helbestan di bîst saliya xwe de weşand. Li pey vê destegulê du destegulên din derketin. Bi ya duyemîn **ŞIN** (1888) navdariyê mezî wergirt, (li gorî nivîskarê jînenîgerîya wî Rolan Porlan), navdariya wî ne tenê li Emerîka Latîni û navîn bû. Lê belê ew weke rojnamevanê Ispanya hate nasîn. Bi destxistina vê navdariyê li pey serdana

ROBÎN DARYO

BAVÊ FERMÎ YÊ WÊJEYA EMERÎKA LATÎNÎ

(EL-HAYAT)

ÎBRAHÎM EL-ERÎS

Wergêr:
EJDER

Ispanyayê di sala 1892 an de ku ew weke nûnerê rojnameya xwe di şahiyên dozîneweya Emerîka de beşdar bû.

Li Ispanya gelek qerraseyên helbestê naskir, û dest bi çekirîna tama navdariya rastî kir. Dema ku vegeriya Erjentîne ew weke qonsulê Kolombiyayê, li Boynis Ayrîsê xebitî û bi vî awayî ev bajar bû weke navendekê ji bo wî. Helbestvanên xort, li dora wî, weke pêşengê nûjentiya helbestî ku ji herkesî bêhtir bi nûjentiya Ewropî ve girêdayî ye, xwe civandin. Di vê demê de wî desteguleke nû ji helbestan û hinde nivîsên rexnegirî weşand. Berî ku jî nûve vegere Ewropa daku gih li Ispanya bi cî bibe û gih berê xwe bide Firansa, herweha demekê li Parîsê bi cî bû û li wêderê Vîrlîn û hinde helbestvanên simbolîzmê ku nêzikî wî ne naskirin. Ji wê çaxî ve, wî dev ji rêwîtiyê neqerîya, carna di hundirê Ewropa de û carna di navbera Kontîenta kevnar û cîhana wî ya Emerîka nûjen de, pirtûkên wî li pey hev derketin. Girîngtirîn berhemên wî di wan waran de evin: **Parîzyana, Ispanya Nûjen, Zeminên Rojî...** Ev pirtûk teva di salên pêşî yên sedsala bîstan de hatin weşandin. Daku xêrhatinê bi sedsala nû bîne. Sedsala mirovan, ya serketina mirovatîyê hember tariyê.

Di sala 1908 an de, piştî ku serketî vegeriya Emerîka navîn, careke din vegeriya Ispanya. Vê carê weke şalyarekî Nîkaragwayî, lê zû ne dereng ji ser vî karî hate hilandin. berê xwe da Parîsê. Bo li wêderê bijî Lê carek din vegeriya Emerîka. Demeke mişt rêwîti derîderî bû, di jiyana wî de. Lê ev rewş ne bû kelem li ber nivîsandina helbestê û nûkirina wê. Herweha gelek berhemên helbestî li pey hev derketin. Ciwanên Emerîka ew bi germî distandin û bi şewaza wî dinivîsandin. Di encama berhemên weke: **Stranên Jiyan û Hêviyê (1907), Helbesta Payizê (1910),** û di sala 1914 an de wî ramana xwe ya yekemîn **Zêrê Mayorka** piştî ku serdana girava Ispanî ya spehî diweşîne.

Lê ew demên ku tendurîstiya wî ber bi paşve diçû, derbasî jiyaneke bohemi bû. Dest bi pîrbûna rêwîti û vexwarin û çîrokên evîndariyê kir. Bilî ku ducaran zewicî bû. Di salên dawî de diyar dikir ku ew rengekî ji xwekustîna hêwaş dijî. Sala 1914 an li Niyoyorkê bi nexweşîya singê ket. Du salan bişûn de li ser oxira ne vegeerê çû. Piştî ku vegeriya cî û warê xwe Nîkaragua, biryar da ku her tiştî kêmbike, bi taybetî sala dawî ji jiyana wî, piştî çend heftîyan jî çapkirina pirtûka wî **Jinenîgerîya Robîn Daryo Bi Pênûsa Wî** di hembêza hevala rojên wî yên dawî **Françîska Sançîz** de jiyana xwe qedand. Ew jî cotyareke ciwan bû. Li gundên Ispanya ew naskir û bû evîndarê wê, salên dawî jî ji yana xwe pêre qedand.

NAMEYEK TÊR MÎNAK

Name ji hela xwendevaneke **agahdarî** hatiye. Û ne ji bo weşanê hatiye nivîsandin. Lê piştî ku me destur xwest, weşand. Bi rastî dîtinên cihê û ramanêke têr rêçik û rêbûwarên dersstandinê têde hene. Bo xwendavanan û bêhtir ji bo nivîskar û rewşenbîrên me wê balkêş be. Xwendevan pirsan dîke û li bersiva van pirsan digere. Herwiha me nexwest ev ramangîriya têr ronahî û şiyar ji me tenê re bimîne. Em di wê baweriyê de ne ku çanda Kurdî, wêjeya Kurdî bêhtirîn ji ya herkesî pêdiviya wê bi xwendevanên şiyar, jîr û zîrek heye.

Name ji hela **Şukran ERGÎNCÎ** hatiye nivîsandin.

Kek M. Ferho,

Her çendî ku bi berdewamî **agahdarî** ji min re nayê û heya niha min xeynî du hejmaran ne xwendiyê jî, ez aboneyê kovarê me. Ta berî çend mehan, min bi Kurdî xwendin-nivîsandin nedizani. Malbata min Zaza ye (Kirmanc), lê, em bi her du zaraveyan jî diaxivin. Ji bo ku ez ji cihana Kurdî agahdar bim, ziman hîn bibim, gelekî li saziyên me yên Stembolê geriyam. Lê belê bi hêviyêke şikestî, bi dilekî poşman min dest ji wan deran berda. Bi vê nameyê min xwest ku di şexsê te de kul û meremên xwe têxime pirsên sade û niqurçan, diyarî rewşenbîrên me bikim. Mebest ne xeyb û polemîk in. Ji xwe polemîk di nav kesên zana, rewşenbîr de çêdibin. Ez xwendekarek naçizane me. Haa ezbenî, mademkî ku dem dema yekîtiya neteweyî ye û em pewistin ku viya wekî rohniya çavên xwe biparêzin, ka were ji xuşka xwe re bibêje.

1) Li Tuncelîler Derneği (Komela Dêrsimiyên) ez rastî teksteke Larzan Jandîl hatim. Birêz Jandîl, bi kurtî tiştinên wiha dibêje. '...Namê welatê ma Kirmanci ye û namê zimanê ma Kirmanci yo...' Herwekî behsa bajarên Kirmaciyê ye û hwd. dîke. Li ser vê gellekî guftûgo çêbûn. Zaten bi zarê me xwe ji bin bandora dibistanên kemalîzmên sar xelaskiriyê. Ma, 'Kirmanci' ne navê zaravayekî ye? Ma bi navê 'Kirmanci' yê welatek heye? Êdî bila Kirmanc bêjin navê welatê me Kirmaciyê û Soran bêjin navê welatê me Soraniye (!). Heger dengê min bigihîştê birêz Jandîl minê bigota; 'Ez jî Zaza û hem jî Elewî me. Çi pêwistî bi guftûgo û provakasyonên wiha dibîni? Ji xwe gelê me bi pirranî nezan e...' Diviyabû ku cudatîyek di navbera me û rewşenbîrên me de hebûya. Heger rewşenbîrên me jî weke me nezan bin ji xwe me saft kir (!) Bila Jandîl ji bîr neke... Kêlîka destdirêjiya yekîtiya me bike -dibe ku niyeta wî baş be - ezê ji vir heya Ewropa werim û dest têxim kizîya wan û heya giyan di wan de hebe kîn û nefreta hezar salan nîşanî wan bikim. Belê, 'ji tunebûna mêran navê dîkan bûye evdirrehman.' Hin ke xwe rewşenbî di hesibînin. Divê ewana li pêş me bin, ne ku li. paş me bimînin. Alavan nedin dijmin û

mirovên nezan.

2) Di intelijansiya me ya Stembolê de bi rastî kesên xwedî kedên bihempa hene. Lê, atmosfereke wisa heye ku mirovên li duv pesnan û berjewendiyên digerin jî dikarin li wir bijîn. Heya ku dikarin cihên herî bilind jî bi destxin. Ezê bi kurtî bûyerek rave bikim û êdi tu fêhm bike. Armanca min ne ew e ku ez behsa kesan bi xerabî bikim. Dixwazim behsa hinek kesan û atmosferê bikim. A giring ew e; Zilam zana ye... Zilam rewşenbîr e... Zilam serê xwe bi alfabeke nû re diêşîne... Zilam nivîskar e jî... Zilam xwedî cihêkî bilind e... Ji zilam re xanî pêwist e... Ka em jî qaşo-maşo welatparêz in. Dive em alîkarê wî ba. Me gote wî, were mala me bimîne. Em li zilam xwedî derketin. Zilam êvaran ziman nîşanî me dide. Em şa dibin. Zilam, ji xwişka min ya neh salî hes dîke û (...) wê dinivîse kursa folklorê. Em ji telîya xwe ne bi bêhn bûn!.. Em bêçareyên xwedê!... Rojekê xuşka min kelogirî gote min (...), mirov ne radayî bû... Min di serî de bawer ne kir... Piştîre bi azmun kirinekê dît ku rast e. Min, ew ji malê kire der. Ka minê çi bikira. Xuşka min di neh saliya xwe de çi diye, çi ne diye... Tirsê dijmin, şewitandina mala me, koçberî... Ji xwe gelek darbe dîne. Ka ez ê çawa psikolojiya wê serrast bikim? Ma em Kurd çima di serdema komputeran û dewra înternetan de, wiha qels û neçarê mêjiyê xwe ne? Û tu li helwesta me binêre! Li pirsgerêkên em pê mijul dibin binêre? Dive hûn rewşenbîrên me, ji atmosfera saziyên me yên Stembolê re formulekê bibînin. Formuleke wisa ku kesên xurifî, bêsilûk nikaribin di wan de bijîn. Nikaribin ziyane bidin gel. Nikaribin berjewendiyên xwe yên gemarî pêk bînin. Min bibexişîne, dibe ku tarza min ne baş be. Ez pîrr bi hêrs im. Hêrseke wiha ku nizanîm êrîş kî bikim.

3) Ez, her çendî ji ziman baş ténagihijim, zimanzan nînim û tenê xwendevanek im, guftûgoyên ku hun li ser ziman dikin pîrr şûndemayî, pîrr prîmîtiv, pîrr ne pisporî hwd. dibînim. Çalakî, raperîn û pégavên hun dikin têra sibe nakin. Problemên rast nivîsê li dera han, hun hê li ser alfabeke ne gihane yek xalî û li hev nakin. Heryekî ji we bi awayekî dinivîsîne.

Mazeretên we jî amade ne, (ji vî karî re dewlet pêwîst e, ya min baş e, rêxistinên me guh nadin van Bi kurtî kekê delal, ez ji te hêvî dikim, da ku li ser felsefeya (an jî taybetiyên) me Kurdan xebatekî bikî. Gelo teoriya min (!) pirr xelto-melto ye? Ez dibêjim ji van her çar fonksiyonên psikolojiya ronak (hişmendî, hêla ronahî ya hişmendiyê) yên I berme Kurdan rastegîni û mijulandin pirr pêşketiye, lê belê hest û konseptê pêşergê (bi maneya têgihîştinê) hêj zarok maye, qels e. Cihê ku hest tunebe ji xwe roman jî nîne. Kî bibêje em Kurd bi hest in ez bixwe bawer nakim. Çavşilekî, lorandin, mazoşizm hwd. nayê wê maneya (wate) ku em gelekî bi his in. Ev mijareke pirr fereh e. Min bi kurtî behs kir. Hêvî dikim ku gotinên min têne fêhmkin. A rastî kekê delal, ez dizanim tu rewşenbîrekî me yê pirr binbar û karbendî. Gotinên min hêj pirr in. Sê rûpel qediyên, êdî niha bes e. Min hin giliûgazinên xwe kirin, hin jî pêşniyaz. Heke ji te re giranî nebe li ser van mijaran mêjiyê xwe mijul bike û balê bide ser wan. Û hêvî dikim ku **agahdarî** jî bi berdewamî ji minre were. Silav û birêziyên xwe yên herî germ dişînim û serketinê dixwazim.

Şukran ERGÎNCÎ
-Stembol-

Dîroka li ser zarfê: 24. 12. 96

Têbînî: Hin caran sedema ku li ser zarfê navên Kurdî hene, bala rûreşan dikişîne û zerfan diçirînin. Bila di bîra we de be...

STRAN

Di zeviyên dûr de
gava gurzegul holdibin
li angorî şire-şirra Xabûr
hest dikim ku çîrokan dibêjin
an jî dayîkbûnek westiyayî
dilojar dibe
lewra ew rûbarê evîne dimiçiqe
ew jî bê zar ji dayik dibe
û rênçberên gundên dûr
hîn jî stranên delal dibêjin

Teymûr EVDÎ
-Serê Kaniyê-

DI KOLANÊN CUDÀ DE

Dixwazim ku te,
di kolanên cuda de dawetî dansê bikim
Li ser pêgiheke qeşayî bi xîşk û xêzik bişemitin
Di kûç û kolanan de hemî bi hev re
Lept û livandina delaliya teliyan
Miçekçekên xwe li ser bedana mirovan dipêçin
Di nava germahiya gîtara Meksîkiyan de
Di eynî saetê de dansê bikin
Di nava rîtmekê de
Li ber dîloka Bûka Kurdan

Rev û çavên tirsonek dilerizin
Hêrs û daholên ku di yek temtêlê de lêdixin
Dûbarekirina leylanan
Û bêdengî
Pêgihek dansê bi zarokan re
Bi xwarûpêçka daw û dêlan re
Ronahiya di rûdêna Anatolya
Ya têr nîgarî
Û bende mana te di vê dansê de

Di bin dengê ber û fişekan de
Were em çosek sergûzeştî bikin
Bi singoyên serê tivingan
Heya bê têhniyek ji xwe bûrînê em bilîzin
Û di vê dansê de mirî jî, li kêleke me rabin
şipiya
Û em teva bi hev re guhdarî bikin
Li dengê teqe-reqa piyan

Elî Fuad BALLE

HELBESTA BÊ NAV

Evîndariyek e
Hestên ku li ber serê me pişkiwî ne

Bêrikirinek e
Zarokên ku li sikakên min î wêran
digirin

Awazek e
Hêstirên ku ji çavên hêrsî yê dayika min
dirijin

Dilxweşiyek e
Pênûsên ciwanik ku min digihînin
welat

Elî Fuad BALLE

JÎ BO XWEDAYÊ 'ŞAHERHEMA TUNE' ÇEND PIRS

Pêşveçûna rastî; ne ji pêşverûwê tê, ji sedema pêşveçûnê derdikeve holê...

B. Brecht

Zulkuf GUNAY

Heger, huner karê ji nûjende afirandinê ye, berhema ku tê afirandin di destpêkê de nayê zanîn. Çiqasî hunermend, dabaşa rastî û ji xwe re kiribe armanc jî, ew tiştê ku biafirîne mîna dxwaza wî ya destpêkê dernakeve holê. Pêhatiyên piştê derdikevin hemberê wî xwe pêwistî şîrovekirin û berhimbêziyê dikin. Li vir, hunermend hember rastiyê û hinek pêhatiyên neçar dimîne. Bi vê neçariya hember rastî û pêhatiyên (heger hunermend jêhatî û zîrek be), dilgermî û dilbaziya xwe derdixe meydanê. Ev tê wê manê ku hunermend di nava me de, ne mîna mirovekî civakî ye. Ew ji me bêhtir dibîne, tê digihije, hest û hevnên wî bêhtir ji yên mirovên dora xwe ye. Herwiha, van xisletên ne mîna yên kesî bi hunermendî bikar tîne û canekî nû dide wan. Zimanekî nû, estetîkek ne dîtî diafirîne.

Lê tişteke heye!.. Heger bi hunermend re, netewe, yan jî romantîzma şoreşgerî tune be, van nûjenî û xasletên cuda nikare bide. Zor e!.. Ji ber vê çendê **Platon**, hunermendan bi *'sivik û bi perr û bask'* dide nasîn. Dîtinê rast e... Ji ber ku romantîzm, pêkanîna afirandin û bifermokirina gel, rastiyê di nava hunandina estetîkî de dide hunermend. Têkiliyên komên xelkê û baweriya bi hunermendî di encamên wilo de pêktên. Gelê ku bi xwe bawer be, azad e. Li gorî vê rewşê, hunermend, di bin binbariyek dîrokî de ne.

Yek heye: Ji hêlekê ve gel baweriyê bi hunermend tîne, ji hêla din ve hemberî wî dudilî ye. Ev rewş, ji hunandin û jîna lidarxistî tê. Hember lêgerîn û ji nûjende afirandinê, (ji ber ku jîneke nû ye) hunermend dibin perçiqandinê de dihêle. Dive neyê jibîrkirin ku 'xwedatî, navê dûrbûn û dijberiyê ye.' Ew berhimbêzkirin û nixrandina mezin ji bo klasîkan, hişmendî û daxwaza hember afirînê nû dinava xwe de dihilgire. Bêguman, rêbûwariya dîrokî ya huner û pêşketin û guhertinên komên xelkê pir û kopriya gihiştina pêşerojan e ku tu tîrsa mirov ji pêşerojan namîne. Herwiha hember dîntî ji sergerdehiya hunermend, yan jî bi degeliyek pîrr mezin afirandin û bifermokirina holê navê pêşketin û guhertinên bingehîn e. Hember derketina kevnaî û berberiya dijwar bi kevneşopiyê re dilpenahiyek mezin dide xelkê. Ev e, ku pîrr mijara azadî û serbestiya hunermend tê masetê û dibe dabaşa civakê. Nûjeniya ku bi degeliyek mezin tê lidarxistin e. Gihiştina hunermend ya van xasletên bilind, yan jî xwedayê berhema 'şahberhema tune', bi hişmendî, fîraze, xweza-civak û nêzîkbûna wî ya bi bûyer û pêhatiyên cihanê ve girêdayî ye. Ji ber vê çendê ku em li civaka xwe, li rastî û pêkhatinên mezin û welatê xwe dinêrin; tê dîtin ku çand û wêjeya me dibin perçiqandina polîtîk-îslamî de, di destpêka sedsala me de jî dibin bandora kolonî-empêryalîzmê de gihaye ber mirinê.

Hember zor, asimilasyona neqam berxwedanên mêzin nebûye. Ew bê nasnamehiya polîtîk di çand-wêje de bi xurtî derketiye holê. Lewra, serhildan û têkoşîna gelê Kurd ya dawî ku heya giha konaxa îro pîrr berdelên mezin dan, piştî rawestandina ser lingan ku komên xelkê bi pîrranî ev têkoşîn berhimbêz kirin û xwe lê pêçan ji wê perçiqandin û helandina bê nasnameyî tê. Rastiye ku gelê Kurd berê xwe daye, ax e, ra û qoratên di nava axê de ne ku teva bingeha wî ne. Tê zanîn ku kolonyalîstan bi dijwari hêriş berdana ser ra û qoratên di nava axê de ku bi hezeran sal meweşên tîr çêj û pîrmîfîsî, dibûn. Ji ber vê çendê pêwistiya xwedî derketina li şunewarî û wê kevnaîya tîr nîgar derdikeve hemberî me. Alav û halet ji bo kesên hunermend. Helbet ne bi yek dengî, bi yek rengî. Pêkanînek pîrrrengî, pîrrdengî, mîna organîzasyona orkestreyek xurt û zîrek ku harmoniyên tîr dilşahî bide. Li vir dixwazim ku dest bi pîrsên xwe ji wî mirovê Kurdistanî yê xwedayê wê 'şahberhema tune' bikim.

1/Hûn, dikarin vê tevger û guhertina tîr pêhatî û bûyerên mezin dinava hûnandina berhemên xwe de bidin? Yan jî, hun xwediyê wê romantîzma ku utopya civakî û neteweyeta şoreşgerî ne?

2/Têgihiştin û ragihandina te bi gelê Kurd re ku huner tê de heye di kîjan qonaxê de ye? Tu nixrandinên komên xelkê derbarê estetîzmê de erê dike? Bo ferehî, kûrkirin û bilindkirina vê derfetê tu çî dibêje û çî armanc li pêşiya te hene?

3/Hember tenetiyê, biganeyî û qelsiyê, hember biyanî bûna kesayetî û civakî ku dijmin bi armanc nêzîkî huner û çanda Kurdan dibe û her mîna imbûr û alavên polîtîk ji bo xwe bi kar tîne, tu çî dike? Hember, dijminên ku bi hezaran sal e mîna kijnikan xwîna ax û erd û mirovan dimerêsin, tu alternatîfa têkoşîna gelê Kurd çawa dibîne? Di vê hêlê de tu dikarî hunerê xwe mîna berdevk û pêşbazî bide pêş.

4/Di navbera hunermendên her çar parçe û cihanê de tîkiliyek çawa heye? Parçebûna axê, zaravayên cuda çî tîkçûn û xerabiyê di ziman û hestên civakê de dike û huner ji bo çalekiyên pêkanîna yekitiyek pîrhêlî çî dikin û dikarin çî bikin?

5/Ji bo ferehbûn û bilindbûna şoreşa çanda Kurdî, yan jî ronesansa çanda Kurdî, hun di hêla wêne, muzîk, şano, sînema, folklor, wêje de çî dikin? Di vê hêlê de Medya Kurdî, rewşenbîr ji bo pêkhatina alternatîvek hunerî rola xwe dileyizin?

Belê, vala nehatiye gotin ku hunermend çavdêrê dema xwe ye. Di vê dema ku cihan serûbinî hevûdin dibe, xwedayê afirandinê yên Kurdistanî ku 'şahberhema tune' berbandî wan e, gelo dikarin di nava pêlên okyanusan de berbakên xwe vekin û ber bi gerdûnê biçin? Gelên ku ji çand û wêje û huner fam neke, dîlzarê xwedayê jîndarên xwîne ne.

Nameyeke

giring

û

dîrokî

Weke ku ji namê jî tê fam
kirin, dema Birêz Îsmet
Serîf Wanlî di sala 1976
an de jî hêla dewleta
Iraqê ve hate
birîndarkirin ev name li
ser tîkiliyên dinavbera wî
û senatorê Beljîkî yê hêla
Flaman Birêz, Willy
Kuijpers de dide diyar
kirin.

Lausanne: 1. 11. 1976

Birêz Wily KUIJPERS
Parlamentar - Beljîka

Hevalê hêja,

Hezar spas ji bo wê dosya kurdî ku Serbest, li Berlînê da min. Herweha ji bo karta te û hêviyên xweş ku te piştî êrişa (suikasta) îcramî (krîmînal) ya ji aliyê Bexdayê, ku li ser jiyana min bû, ji min re xwestin.

Ez hîn jî li nexweşxanê me. Ez bi mînaekeke ecêb ji mirinê xelasbûm. Du gulle ku di her du hêlên serê min re derbas bûn, rûyê min jî ji hev neket. Arguşka min bi 16 cihan şikest. Hê navenda tewazîne ne sazkar e û çena min jî 80 % ji hassayîta xwe hunda kiriye. Lê, li gora textorên min ev hemî wê baş bibin.

Min ji textorên xwe xwest ku devê min weke ku divê çê bikin. Çimkî ez bi biryar im ku tîkoşîna xwe li hember dijminên gelê Kurd berdewam bikim. Û vê tîkoşîne jî nuh li ser bîngê nûjen berdewam bikim.

Li gorî saloxdanên di destên min de hikûmeta Bexdayê digêrê da ku navnîşana min nas bike; dibe ku êrişeke (suikasteke) din li dij min li dar bixin. Ezê hikûmeta Iraqê bidim dadgehê. Hem li Swîsra û hem jî li dadgeha navneteweyî, heger derfet hebe, li Neteweyên Yekbûyî jî vê pîrsê didim wan. Ew hikûmeta ji mucrîmên (krîmînalên) dijminê merovaniyê û mirovkûj, dive cih di nav Neteweyên Yekbûyî de nebîne.

Abukatên min yê Swîsrî dido ne:

1- Birêz **Philippe CHAUMONTET**, 8, Place St. François-1003
Lausanne, Tel: 021. 22. 29. 44

2- Birêz **Genevieve ZIRILLI**, abukatek jin e, Av. du Tribunal Federal,
Tel: 021. 23 78 74

Bilî van du abukatan yekî Kurd jî, ji Suriyê û li Parisê heye. Bi wan re jî abukatê Parisî **Mr. Patric Bandoïn**, Av. Rapp, 9-Paris, Tel: 555 45 44 heye.

Goman heye ku komîteyek 'avneteweyî ji abukatan' were sazîkirin, ji bo ku min biparêze û 'piştgiriya livbaziye (aktion) bike. Ez bi bawer im ku abukatên Beljîkî û bi taybetî yê Flamanî ji bo alîkarîyê wê dilxwaz bin ku tevî vê komîte bibin. Heger tu hin abukatên weha nas bikî, li Flanderen û Hollanda hunê dikarîbin ji wan re vê rewşê bînin ziman ku tîkiliyê bi abukatên min yê Swîsrî re ji bo afirandinê wê komîte deynin. Heger mimkin be nav û navnîşanên wan bi min bide zanîn. Delegatesyoneke ji Kurdên penaber li Hollanda ewê di nexweşxanê li Lausanne werin serdana min. Di hefteya ku 15ê meha yazdeha dest pê dîke, ev delegatesyon tê û heger tu bixwazî tiştêkî bi wê re bişîni (name û tiştên weha) tu dikarî ji hevalê min re telefon bike.

D. H. Mahmoud

Develstein, 223, Amsterdam, Tel: 20. 98 56 89

Ezê rojekê li Beljîka, weke ku ez hêvî dikim, werim serdana we.

Silav ji hemî hevalan re, ji bo Kuijpers xanim û saps ji bo her tiştî.

Bijî hevaltiya navbera du gelan û hevaltiya Dr. Ringoed.

Îsmet Cherif Wanly

(Not: Telefona min ya klînikê ev e: 20 12 51)

P. S. -not ji birêvebirîya nexweşxanê- Lê ji kerema xwe çênabe ku hun wî seredan bikin.

AMADEKARIYA FERHENG A KURDÎ DEST PÊ KIR

1- Enstituya Kurdî ya Brukselê di kongreya salane de (1996) biryar hate standin ku komiçkek bê damezrandin û amadekariya Ferhenga Kurdî bike. Kesên ku xwe dane pêş û xwestin ji bo vî karî hewl bidin û keda xwe têxin nava karûbarê pîroz, bilî Belçîka, li welatên din yê Ewropa jî derketin. Lê, komiçka bingehîn ku bi kar rûne û amadekariya bingehîn bike, ji kesên li Belçîka dirûnin hatin damezrandin.

Komiçka amadekar ji van kesan pêkhat:

Torî
Mistefa Qesrî
Beşîr Komar
Ejder Mihemed
Kerîm Baqustanî
Derwêş M. Ferho
Medenî Ferho

Li Elmanya: **Feqîr Ehmed**
Mihemed Qawas
Faris Xoce

Li Swêd: **Marîna Ezîz**
Li Frensa: **Xusrow**

2- Dabin serokatiya Torî de, civîna komiçka amadekarên Ferhenga Kurdî ya yekemîn 24.01.1997 an de pêkhat. Di vê civînê de bi pêşniyazên ferhengê çawa û bi çi awayî amadekirinê hate rawestandin. Li gorî guftûgoyên duvdirêj û bi nirx, l'gorî rewşa îro û ferhengên ku heya niha hatine amadekirin, dibin formulasyonek zanistî û

ramangîriyek hemdemî de dagirtina valahiya mezin ku pirtûkxaneya Kurdî bê ferhengê bi serûber e. Ferhengên ku heya îro hatine amadekirin di hêla gotin û peyvên de pîr qels in û bersiva serlêdana pêwistiyê nadin.. Lewra, berhevkirina gotinan bi encamek dorferehî, piştî lêgerîna pirtûkên nû û klasîk... Herwiha têkiliyên bi welat re... Piştî danheva gotinan, komiçka amadekar li ser zagonên ferhengan dibin çavan re derbas bike û veke.

3- Civîna duyemîn roja duşemê (3.03.1997) pêkhat. Di vê civînê de li ser rengê danheva gotinan û amadekarên di pêşê xwe de zanist hate rawestandin. Di encamek dorfereh de, li gorî pêşê xwe, ji her çar zaraveyên Kurdî gotinan berhev bikin û hewl bidin ku di pêşerojan de bersiva pêwistiyên bidin. Herwiha hefteya bûrî kê çi kar kiriye hate ser masetê û li ser karûbar, bo di pêşerojan de kar ne mîne di gotin û bes di rûniştinan de. Biryar hate standin ku em bêjin û bipêjin. Heger em bêjin û ne pêjin, pêwistiya ziyana demê tune ye...

4- Herwiha her hefte roja duşemê, di encamek berdeyamî de civînên amadekirina ferhengê pêk tên û li ser karê rojên bûrî tê rawestandin.

5- Daxwaz û hêviyên me ew in ku xwendevanên me, nivîskar û rewşenbîrên me jî tevî vî karê pîroz bibin. Mirovên ku daxwaz bike, em amade ne ku her hefte raporên karûbar jêre bişînin û ew jî cihê xwe di nava komiçka amadekar de bigire.

DÎ VÎ WARÎ DE AGAHDARÎ WÊ BERDEWAM BIKÛN

